

Szegedi Tudományegyetem
Juhász Gyula Pedagógusképző Kar
Művészeti Intézet Ének-zene Tanszék

TDK-dolgozat

A népzene, népi kultúra és népi ének az ének-zene órákon

Témavezető:

Dr. Asztalos Andrea PhD
tanszékvezető főiskolai docens

Szerző:

Tanácsné Vilmos Etelka
Magyar nyelv és irodalom - ének-zene osztatlan tanárszak

Szeged

2022.

Tartalomjegyzék

Bevezetés	3
1. Kodály gondolatai a népzene és az ének-zene kapcsolatáról.....	4
2. Társadalmi változások	5
3. Az élő néphagyomány oktatásba való integrálásának lehetőségei	7
4. A Búzaszem iskola	12
5. Kutatási kérdések	13
6. Kutatási módszerek, minta	14
7. A kutatás eredményei.....	19
7.1 A kérdőíves kutatás eredményei.....	19
7.2 A félig strukturált interjúk eredményei.....	27
8. Konklúziók és a kutatás folytatásának további irányai.....	30
Ábrák jegyzéke	32
Felhasznált szakirodalom	33
Mellékletek.....	34
Tanítóknak szóló kérdőív.....	34
Ének-zene tanároknak szóló kérdőív	37
Diákoknak szóló kérdőív	40

Bevezetés

Amióta zenével foglalkozom, tanulom és művelem, mindig is kiemelt helyet foglalt el a szívemben a népzene, valamint a szervesen hozzátartozó magyar népi kultúra minden eleme. Már egészen korán felfigyeltem arra, hogy a népzene kapcsán a társadalom többségétől egy számomra érthetetlen ellenállást, nem ritkán lenéző, negatív vélekedést tapasztalok, amelynek gyökerét tulajdonképpen akkor értettem csak meg, amikor tanulni is elkezdtem a népi éneklést. Rá kellett csodálkoynom, hogy az az ambivalencia, amelyet az ének-zene órákon elhangzó népdalok és a saját érdeklődésemből kifolyólag hallgatottak között húzódik, tulajdonképpen miben is gyökerezik.

Alapvetően abból szeretnék kiindulni, hogy a magyar népi kultúra még nem halott, a hagyományörzés még egy nem holt érték feltámasztását jelenti kizárólag, hiszen – jobbára határon kívül – még élnek *tanúhegyek*, akik körében az élet szerves része tudott maradni az ének, a közös hagyomány. „Százhangú orgona a magyar népzene, mindenre van hangja, a szelíd tréfától a tragédiáig.” (Kodály 1925 idézi Fehér 2012) Tőlünk mindez sajnálatos módon mérhetetlenül távol került, így tehát, ha értékként tekintünk minderre, akkor nem szabad pusztán szolfézs- vagy memoriter-gyakorlatok eszközeként használnunk a népdalokat, hiszen ezekkel szinte már csak az ének-zene órákon találkozhatnak a diákok. A régi emberek együtt éltek dalaikkal, ünnepeiket és mindennapjaikat is átszőtték dallamaik, amelyekkel sebeket gyógyítottak, tanítottak, meséltek stb. Gyermekük ebbe nevelkedtek bele, magukba szívták a népi éneklés minden fortélyát, saját népi kultúrájukat (Fehér 2012). Bár a mi kezünkben már csak ritkán, a diákokéban pedig talán egyáltalán nincs meg ez az eszköz, a lehetőséget, úgy gondolom, mindenképpen meg kell mutatni, velük felfedeztetni.

„A néphagyományban gyökerező oktatás nem a múltban mélyed el, hanem választ ad a XXI. század jelentős kérdéseire, a gyökértelenség, a magányosság, önzőség, motivátlanság, közösségfelbomlás folyamataira, miközben javítja a gyermekek tanulási motivációját és eredményeit. Vagyis egyszerre fejleszti a személyiséget és formálja az identitást.” (Horváth 2019b: 112)

1. Kodály gondolatai a népzene és az ének-zene kapcsolatáról

Kodály Zoltán (2003) alapvetően úgy látta, hogy a magyar népdal társadalmi funkcióval rendelkezik, vagyis nem elég egy dalt csak ismernünk, hanem a hozzá kapcsolódó, mögötte húzódó hétköznapi tudást és jelentőséget is. Azonban már saját korában megállapította, hogy a köztudatban nem alakult ki a helyes felfogás a népdalról. Tájékozatlan maradt a közönség a XIX. század változásai során annak ellenére is, hogy a népiesség divatként söpört végig az országon, hiszen már akkor sok mindent félreértelmeztek. Hiszen magyar zene nem a társadalom egy osztályának sajátja, hiába mára már csak egy szűk réteg közt él, „köze van hozzá az egész magyarságnak. Mint egy gyűjtőmedencébe, ezer év alatt sok patak folyt bele.” (Kodály 1974: 20) Ennyi idő alatt bőven volt arra lehetőség, hogy az élet legárnyaltabb tapasztalatai, élményei nyomot hagyjanak benne, éppen ezért érint minden magyart. Ugyanakkor rendkívüli módon hiánypótló tulajdonsággal rendelkezik, hiszen amíg a nyugati kultúrák képesek visszanyúlni XIII. századi zenéjükhöz, lejegyzett dallami kultúrájukhoz, nálunk mindezt a néphagyomány őrizte meg (Kodály 1974).

Zenei anyanyelvnek, sőt egyetlen klasszikus magyar zenének tekintette a népzene, éppen ezért úgy tartotta, hogy a zenekultúra minden megnyilvánulásától kezdve egészen az iskolai énekkortatásig átható erővel kell mindenhol megjelennie (Péteri 2007). Kodály Zoltán fölfedezte, hogy pontosan azért kell a zenei nevelés alapjává a népzene tenni, mert a gyerekek már nem feltétlenül hozzák magukkal, nem ismert közegük a népdal (Erős 2003).

1934-ben megjelenik a *333 olvasógyakorlat* Kodály Zoltántól, amely a gyermekeknek segít eljutni a népdalok néhány fontos jellegzetességéhez, különösen a pentaton hangsor és az ereszkedő szerkezet megismeréséhez. Eleinte a gyakorlatok leginkább nagy szekundos dó-ré lépésből állnak, majd ennek begyakorlása után kezdenek kiegészülni fokozatosan 3, 4 és végül 5 hangból álló gyakorlatokká. Hasonló elvet követ még például az ugyanabban az évben megjelent *Iskolai énekgyűjtemény*, az *Ötfokú zene* sorozat, vagy Ádám Jenő *Módszeres énektanítás relatív szolmizáció alapján* című könyve, illetve a hozzá tartozó Szó-Mi füzetek (Szőnyi 1984).

Koncepciójának kidolgozásában részt vállaló Ádám Jenő ennek hatására az alsó tagozatos könyvek dallamait 4/5 részben magyar népdalokból állította össze, így támogatva és továbbrendítve a zenei anyanyelv koncepcióját (Péteri 2007). A falu közege sajnos egyre felejt el hagyományait, a fiatalabb generációk nem veszik át elődeiktől. Éppen ezért teszi fel

Kodály Zoltán a kérdést, hogy nem éppen az lenne a feladatunk ebben az esetben, hogy mindezt újra a magyarság kezébe tegyük? „A tűznek nem szabad kialudni.” (Kodály 1974: 23)

2. Társadalmi változások

Tekintsük át először, hogy az évtizedek folyamán milyen társadalmi változások távolították el a mai kor emberét saját népnemzeti kincsétől. Kodály Zoltán meghatározó koncepciójával ideális esetben mind a mai napig szinte minden iskolás diák találkozik ének-zene órákon. A táncház mozgalmak elindulásával, archív hang- és videófelvételek gondozásával, bővítésével egyre szélesebb körben igyekeztek a magyar emberekkel megismertetni, életüknek szerves részévé tenni saját néphagyományi kincsüket. Mindezek ellenére azonban sajnos azt tapasztalhatjuk, hogy a mai kor embere mérhetetlen távolságokból szemléli a magyar népi kultúrát, nem helytálló sztereotípiáktól, félreértésektől, tájékozatlanságtól elszigetelve, ellenérzésektől vezérelve. A probléma gyökere a XIX. század elejétől ered, az azóta eltelt évszázadok politikai és társadalmi története pedig fokozatosan hozzájárult a folyamathoz (Kodály 1930). A magyar köznemesség a régi zenét elvetve a német dallamvilág hatása alá került. Az uralkodói réteg nem fejleszteni, hanem éppen elnyomni kívánta a nemzeti kultúrát, utánzásuk tárgya az idegen művészet volt egyedül. Ebből kifolyólag a magyar nemzeti hagyomány őrzése a népre és kispolgárra maradt (Kodály 1930). Hogyan tűnt el mégis majdnem teljesen mára? A XX. század elején új zenei stílus kezdett kibontakozni, miközben a magyarságot megfosztották a kulturális élet elemei feltételeitől. Kodály szerint korán érkezett az opera, a zeneakadémia, nem volt biztos alap, amely táptalajt jelentett volna, így a magyar elit és a nemzet többsége között zeneileg is elmélyült a szakadék. Igaz, hogy zenei műveltségben nagyot haladtunk, ám az idegen hatás mindent betöltött. A magyar zenét szembe állították a klasszikussal, egyik tábor sem volt hajlandó tudni a másikat is. Habár a helyzet rengeteget finomodott, sajnos a távolság egyáltalán nem tűnt el nyomtalanul. Kodály Zoltán úgy fogalmaz: „a zeneileg művelteket magyarabbá, a magyarságot zeneileg műveltebbé tenni” (Kodály 1974: 199.) kell. Ennek kulcsát pedig egyértelműen a nevelésben látta (Kodály 1974). Szerencsére a fejlődés azóta sem állt meg, hiszen a népi kultúrát képviselő réteg mellé odaszegődött a népművészettel, néphagyománnyal hivatásosan foglalkozók szakértői tábora, azonban az alapkonfliktus továbbra sem szűnt meg, inkább csak átalakult. Cél tehát az lenne, hogy a kétféle vélemény az ének-zenét oktató tanárokat se ossza táborokra, egy közös

konszenzust követve tudják a generációkban átörökíteni a néphagyományt, valamint megnyitni műveltségüket, érdeklődésüket a klasszikus zene irányába.

Ugyanakkor az is elmondható, hogy társadalmi és politikai változások a közoktatás szerkezetét is átalakították, vele együtt pedig annak tartalmát. Egészen addig egységes állami iskolákban folyt a tanítás, majd megjelentek egyházi-, magán-, alapítványi, kisebbségi stb. iskolák, valamint különböző tagozódások (6+6, 4+8, 8+2), mindezeknek köszönhetően tehát vertikálisan és horizontálisan is megváltozott az iskolarendszer (L. Nagy 1996). A kötelező közös tartalmak meghatározására pedig egyre újabb és újabb Nemzeti Alaptantervek készültek. Azonban Kodály Zoltán már a saját korára vetítve megfogalmazta, hogy a tananyag osztályokra való tagolása nem jelenti azt, hogy maradéktalanul, minden körülmények között ragaszkodni kell hozzá. Manapság ennél már jóval szélesebb koncepcióhoz kell alkalmazkodni, azonban elsődlegesen nem azt kell megtanítani, amit a zenéről tudunk, hanem magát a zenét, a zenélést (L. Nagy 1996).

Kodály Zoltán legtöbbször a zenei anyanyelvünk kifejezést használja, hiszen az ő életében a társadalom még a közösségekre épült. A hatvanas évekig szinte még bárhol megtalálható volt a közösségek társadalomformáló ereje, az idősebbek pedig az audiovizuális technika híján saját maguk kényszerültek tovább örökíteni minden tudásukat az újabb generációkban. Egy olyan komplex kulturális örökséget jelentett ez, amely mára már sajnos veszélybe került, az átadás természetes módját pedig felváltották a digitális kultúra eszközei. A hatvanas évek óta eltelt évtizedek szétrombolták a közösségeket, a mai ember tömegremetévé vált, ideje túlnyomó többségében a négy fal között valamilyen képernyő előtt ül. Ilyen módon tehát megszűntek azok a közösségek, ahol ezt a komplex kultúrát továbbörökíteni lehetőség nyílta [Pl. locsolkodás hagyománya kiveszőben, betlehemezés, kiskegyes stb.] (Agócs 2017).

A probléma másik forrása, hogy a mai ember nem bír a csöndben létezni. Olyan szerkezetek jelentek meg, amelyek egy gombnyomásra zenét szolgáltatnak. Így aztán nem teremődik meg az a csend, ami éneklésre készítet, olyan mély jelentésű, tartalmas éneklésre, amelyet a népdalok nyújthatnak. Hiszen a népdalokban saját életüket, helyzetspecifikus vagy éppen örökérvényű tanulságokat zengenek el, gyógyítólag is akár. Mindenhol zene szól, buszon, bevásárlóközpontban, étteremben stb. Ezek a körülmények ellehetetlenítik azt az ihletett csendet, amelyben zenei anyanyelvünk továbböröklődhetne (Agócs 2017). Másrésről már Kodály Zoltán is felfedezte, hogy a magyar népdalt fokozatosan kiszorítják egyéb műfajok, éppen ezért koncepciójában megoldásként az ének-zene tantárgy népzenei alapokra való helyezését javasolta. Azonban napjainkra a probléma hatalmas méreteket öltött: a magyar nép

énekes kultúrája, az éneklés természetessége társadalmunkból kiveszett, akár egy közösség előtti megnyilvánulás formájában, akár többekkel együttesen, akár pedig csendes magányban. Tetten érhető ez a jelenség a legegyszerűbb hétköznapi példákban is: osztálykirándulások alkalmával a buszok, vonatfülkék már nem kórusban szóló diákhangok énekétől zengenek, hanem sokkal inkább mindenféle elektronikus okoseszközök zajától. A belső késztetés, hogy dalra fakadjunk, hogy egy közösségbeli összetartozásunkat ilyen módon is kifejezzük, és erősítsük, megszűnt (Agócs 2017). Agócs Gergely szomorú kijelentéseket tesz: „Az a társadalmi állapot, amely Kodály vizsgálatai során a népzene értékeit generációkról generációkra továbbadta, gyakorlatilag szertefoszlott, hiszen az e viszonyokat kialakító és hordozó társadalmi közeg megszűnt létezni. [...] Zenei anyanyelvünk végveszélybe került.” (Agócs 2017: 10-11) A családok kultúraátadó szerepét tehát ma az oktatásnak kell átvennie, felelősségünk tehát hatalmas.

Agócs Gergely (2017) ugyanakkor fontosnak tartja kihangsúlyozni azt is, hogy ez a sajnálatos folyamat ugyanakkor nem egy törvényszerű történelmi eseménysorozat része, hanem sokkal inkább az érdekevezérelt globalizáció áldozata. Identitásunkon esik csorba, hiszen más kultúrák fogyasztóivá válunk úgy, hogy a sajátunkról szinte teljesen elfelejtkezünk. Más kultúrák dalait hallgatjuk, énekeljük, mást táncolunk, öltözködésünkben is elhagyjuk sajátunkat. Ha pedig magyarságtudatunkat nem tudjuk megtölteni személyes értékeinkkel, műveltségünk ezen része kiüresedik, akkor egy hatalmas és egyedi kincset veszít el egy egész nemzet.

„Népdaltanításunknak is az volt a legnagyobb fogyatéka, hogy nem adtuk vele azt a kultúrát, azt az egységes, homogén kultúrát, melyet Kodály Zoltánék csodálkozva fedeztek fel a népdalok gyűjtésekor. Adjunk hát minél többet ebből a népdalok mögött is húzódó, azokat körülölelő kultúrából” – írja Barsi Ernő (2011: 8).

3. Az élő néphagyomány oktatásba való integrálásának lehetőségei

Az, hogy a magyar népi kultúrát, különösen pedig a magyar népdalokat az iskolai tananyagba érdemes beemelni, a XX. század első évtizedeiben még korántsem volt egyértelmű. Bartók Béla és Kodály Zoltán meginduló gyűjtőmunkái elején még csak halványan rajzolódott ki ennek igénye, fontossága. 1929-ben írta le Kodály, hogy a magyar népdalt az anyanyelvünkkel együtt kellene tanulnunk már a bölcsőtől kezdve (Szőnyi 1984).

A pedagógiai folklorizmus mai napig kiforratlan. Az 1996-ban bevezetésre kerülő NAT sem hozott megoldást erre annak ellenére, hogy fordulópontot jelentett a pedagógia történetében. Önálló, kötelező tantárgy lett a hon- és népismeret, a tánc és a dráma, amelyek valamely' módon a népi műveltséget kívánták többek között a tananyagba beemelni. A népzene és pedagógia fogalmai többféleképpen is összekapcsolhatóak. Akár például a hangszeres vagy vokális zene oktatásáról, akár a néptáncpedagógiáról legyen szó. A néprajztudomány képviselőit régóta foglalkoztatja, hogyan lehetne a recens kultúrában szerephez juttatni a népi műveltséget. A magasabb rendű műveltség alapját szolgálhatná, miközben élményanyagot jelentene a diákság számára. Cél lehetne az újratanulás társadalmi méretű megvalósulása. Azonban a néphagyomány egészének oktatása nem elérhető, szükséges tehát a válogatás, azonban mindez fokozott óvatossággal megvalósítandó! Könnyű ugyanis az idealizálás nyomán a giccsbe hajló hagyományőrzés vagy pedig a túlzott követelményeket támasztó végletekbe esni (Sándor 2022).

Barsi Ernő (2011) szerint a néprajzi ismeretek elsajátítása azért is fontos, hogy a gyerekek saját szülőföldjüket megismerjék, így pedig szeretni is képesek legyenek azt. Ezt a megismerését egészen magától nem értetődő területekre is vonatkoztatja, például nagy költőink művei minimális néprajzi tudás nélkül sokszor érthetetlenek a diákok számára (pl.: "Beágyazott a villás Vénség" – Ady Endre: Én fiatal maradok).

Mivel pedig az esetek túlnyomó többségében nincsen lehetőség külön néprajz óra integrálásába a tanulók órarendjébe, így kézenfekvő, hogy az egyéb tantárgyak anyagához kapcsolva kellene ezt megvalósítani. Leginkább magától értetődő talán az ének-zene tantárgy, hiszen Kodály Zoltán munkássága óta a magyar népdalok kincsére épül. Feladata pedig beláttatni, hogy a néprajz nem egy elszigetelt tudományág, hanem sokkal inkább az élet szerves része (F-I. T.).

A néprajz egy hatalmas tudásanyagot felölelő tudomány, amelyet nyilvánvalóan nem lehet erőszakkal lenyomni a tanulók torkán, és tulajdonképpen ez sohasem lehet cél a hagyományos iskolákban. A cél sokkal inkább az legyen, hogy "szülőföldjüket, népüket ismerő, szerető, értékeit megbecsülő emberekké váljanak tanítványaink, olyan felnőttekké, akik számára út nyílik más népek kincsei, az egyetemes emberi értékek felé." (Barsi 2011: 4) A hatalmas ismeretanyag és a szűkös időkeret sem áll nyilvánvalóan segítségünkre, így tehát amennyiben nem akarunk minőségi hibát vétetni a mennyiségi miatt, új arányokra, hangsúlyokra lesz szükség. A *zenei anyanyelv* anyagát a néphagyomány megélési helyzeteinek megteremtésével, a hangszeres népzene beépítésével, mozgósító élmények kínálásával hozhatjuk leginkább közel a diákokhoz (L. Nagy 1996).

Barsi Ernő (2011) azt ajánlja, hogy az első évek legfontosabb témakörei a népszokások, a hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga, a népi kultúrában fellelhető jelképek, illetve népdalaink, gyermekjátékdalaink szövegproblémái legyenek. Ő a későbbi években gondolja megmutatni a település, népi építkezés, szobabelső, táplálkozás, viselet, textíliák és gazdálkodás további ismeretanyagát. A néprajzi tájegységek bemutatása szerint mindig az addig elsajátított részismereteken alapuljon, de világossá tegyünk ugyanakkor annak egységességét, egyetemességét is. Ugyanakkor nagyon fontos, hogy először a szűkebb szülőföld néprajzi kincséből induljunk ki, legrészletesebben, legtöbb dalanyagával közvetlen környezetüket ismerjék meg, így eljutva a legtávolabbi tájegységekig.

Ebből kifolyólag lehetőség nyílna arra is, hogy a diákokban a néphagyományhoz való személyes kötődést erősíteni tudjuk. Hiszen például egy-egy tájegységre jellemző népi gyermekjátéknál a diákokra lehet bízni, hogy szüleiktől, nagyszüleiktől amíg csak lehet, megkérdezzék, ők hogyan játszották, énekelték az aktuális tananyagot. Az így fellelt különböző helyi változatok pedig alkalmasak lesznek arra, hogy a szájhagyomány útján terjedő ismeretátadást személyesen is megtapasztalhassák. Barsi (2011) ajánlja, hogy kiemelten jutalmazzuk az ilyen jellegű munkát, valamint tanítsuk meg az osztály többi tagjával is ezeket a változatokat. Én úgy gondolom, hogy ezzel egy másik nagyon fontos célt is szolgálunk: kialakítunk az osztály számára egy közös népdalkincset, amely személyes élményként is kapcsolódik hozzájuk, esetenként csak az övék, hiszen más osztályokban nem feltétlenül kerül elő bizonyos változat. A hivatalos tananyag sem lesz már „tankönyvszagú”, és a diákoknak is könnyebb szeretni a kötelezőt akkor, ha tudja, hogy ismerőseihez, családjához, őseihez kapcsolódik (Barsi 2011).

Barsi (2011) kiemeli, hogy a népzene, néphagyomány ilyen jellegű oktatása sok egyéb más mellett segít a paraszti világ felé irányuló helytelen sztereotípiák lebontásában is. Többek között tévedés azt gondolni, a falusi ember elmaradott, buta, mindösszesen az általa képviselt ismeretanyag más jellegű, mint amilyenhez mi hozzászoktunk. Példának hozta, hogy kutatómunkája során Sályban a szántás-vetés témakörében 600 gépelt oldalon gyűlt össze csak ehhez a két fogalomhoz tartozó ismeretanyag, amely bizony minden ezzel foglalkozó paraszt fejében megvan, míg nekünk teljesen biztosan hatalmas kihívást jelentene ennek elsajátítása. Ugyanakkor én mellé tenném a népdaléneklésről, népdalokról szóló előítéleteket is, amelyeket szintén helyes mederbe lehetne terelni a népzene szakszerű megközelítésével. Az archív hanganyagokból világosan kiderül például, hogy egyáltalán nem feltétlen az a „jó népi énekes”, aki teli torokból már-már ordítva énekel. Népdalok tekintetében pedig a klasszikus zenéből ismert vibrató, mint díszítőelem igenis megtalálható Magyarország egyes tájegységein, amelyet

például lengetésnek is hívunk. És a teljesség igénye nélkül lehetne még sorolni a sajnálatos példákat.

A néprajzi jelenségek bemutatásakor az élményszerűség nyilvánvalóan akkor lesz a leginkább meggyőző, ha saját tapasztalásokból táplálkozik. Barsi Ernő (2011) javasolja az egyéni gyűjtőmunkát is, amelyből meríteni lehetne, ám nyilvánvalóan a mai tanári társadalom sem motivációval sem pedig idő-energia többlettel nem rendelkezik ilyen jellegű ismeretbővítéshez. A lehetőség ettől függetlenül természetesen adott, de helyettesíthető is. Eszközei lehetnek archív videó- és hangfelvételek, amelyeknek megválasztásánál feltétlenül törekedni kell az igényességre. Ugyanakkor rendkívül fontos lenne olyan emberek meghívása az iskolákba, akik még megélik néphagyományaikat. Egy kötetlen beszélgetés, közös nótázás növelhetné a diákokban az érdeklődést, rádobbenthetné őket a népi kultúra életszerűségére, valamint személyes belső élménnyé válhatna egy-egy dal. „Sosem tudhatjuk, hogy az a mag, melyet elhintünk, melyik tanítványunkban talál jó talajra, mikor hajt ki és termi meg a maga gyümölcsét.” (Barsi 2011: 11)

A diákok aktivizálásának egyik eszköze lehet, hogy már egészen kicsi koruktól saját gyűjtésre ösztönözzük őket. Például egy-egy jelesnapi szokásról ismerőseiket, családtagjaikat kérdezgetve meglepően sokféle szokásrend gyűlhet össze egy osztályon belül. Amíg túl kicsik az íráshoz, rajzban is kifejezhetik a megszerzett ismeretet. Barsi Ernő személyes tapasztalatában számolt be arról, hogy a kisdíákok egy ilyen feladat után milyen büszkeséggel mutogatták egymásnak gyűjtőfüzeteiket, mesélték élményeiket. Belső élménnyé többek között olyan módon is átfordíthatjuk gyűjtéseiket, hogy azok segítségével egy kis műsort összeállítva ünnepségen, idősök otthonában, falunapon stb. közösségi élményt szerezve előadjuk (Barsi 2011). Autentikusabb formájában valós népszokásokat éleszthetünk újjá, például a betlehemezést, kisé báb égetést, lucázást stb. a közösen elsajátított dalanyagokkal alátámasztva. Azonban a közösségi élmény nem csak egy osztályon belül valósulhat meg, népi táncházak alkalmával annak alapvető közösségformáló elemei mellett az együttes éneklés, nótázás szokását is bevezethetjük. Így a korábbi évfolyamokban tanult dallamok közös tevékenységre szólítják az eltérő korosztályokat, vagyis megteremtődik egy falusi közösségéhez hasonló közös népdaltár. A néptáncot mindemellett szakemberek is javasolják mozgási-idegi, valamint szociális kapcsolatok fejlesztésére, így tehát elmondható, hogy lehetőségek tárházát nyitja meg a gyerekek előtt, ha élni tud vele a pedagógus. Hatalmas előnye amellet, hogy, mint táncos anyanyelv, az énekelt, zenélt és játékokban megjelenő hagyományok szerves hozzátartozója, az, hogy komplex tevékenységként fejleszti a ritmus,

dallam- és egyensúlyérzék, valamint élő tevékenységgé válik, hiszen közben zenét hallgatnak, énekelnek is a gyerekek (Horváth 2019a).

Ugyanakkor mindezek mellett érdemes áttekinteni, hogy a népzene, népi kultúra egyéb területei hogyan játszhatnak szerepet a gyerekek fejlődésében. Általános tény, hogy a zene, amelybe a népzene is beletartozik, a teljes személyiségre kiterjedő formáló hatással bír. A népi játékok ének-zene órába történő bevonásával a mozgás szeretete mellett a kez ügyesség, csapattudat, önértékelés, önbecsülés, kreativitás, önfegyelem stb. is magasabb szintet érhet el. A hagyományos kultúra alapját többek között a hasonló közösségi élmények jelentették, melynek köszönhetően megtanulhatták feladataik önálló vagy többedmagukkal történő megoldását úgy, hogy a közösség érdekeit sosem tévesztették szem elől (Horváth 2019a). A játék ugyanakkor fontos kultúraátadó szereppel is bír, valamint a szocializáció egyik eszköze is. Megvilágítja a gyerekek számára a szabályok betartásának fontosságát, ezáltal a társadalom alapvető működését. Mindemellett eszközt jelenthet különböző képességproblémák kiszűréséhez is (Horváth 2019a).

Rengeteg lehetőséget kínál a népmesék tanórákba való beillesztése, amely akár tematikus keretet is adhat egy-egy ének-zene órának alsó tagozatban. Nem csak többézer éves kapcsolataink lenyomatát hordozzák magukban, hanem érzelemfejlesztő, identitásképző szereppel is rendelkeznek. Az adott társadalom, nép, nemzet értékrendjét, kultúráját őrzik, amelyek így a közösség által helyesnek tartott értékekkel párhuzamosan rendeződnek el. Vagyis helyzetmegoldási mintákat, megküzdési stratégiákat kínálnak, hiszen az élet és a történetek kölcsönösen egymást utánozzák. A jó meséhez nem szükséges az utólagos magyarázat, megbeszélés, hiszen annak folyamán egészen más szegmenseit kell megfigyelni a történetnek, nem indulhat el szabadon a fantázia, mélyebb belső átélés. A tanulásnak önmagát kell feltárnia. A néphagyomány különféle elemeit (például népmese, népdal, mondóka, népi játék stb.) nem csak a múlt köti össze, hanem az a bizonyos jelképi nyelv, amely önmagában képes hatni a gyerekekre. A szimbolikus, képi nyelv megnyitja őket, közelebb viszi a történeteken keresztül önmagukhoz, aktiválja a jobb agyféltekét (Horváth 2019a).

A magyar néphagyomány teljes körét kell átadni, amelyben fontos szerepet kap a vallásos néphagyomány. Anélkül az egészet megérteni nem lehet. Éppen ezért érdemes elmélyülni az évkörben található ünnepek gazdag kincsestárában. A tanévet tekintve néhány példa időrendben: Szent Mihály, Mindenszentek, Szent András, Advent, Karácsony, Vízkereszt, Farsang, Hamvazószerda, Nagyböjt, Húsvét, Fehérvasárnap, Pünkösd, Szent Iván (Horváth 2019). Közös jellemvonása az ünnepeknek, hogy határozott időkereteken belül egy áldott időtlenséget teremtenek, amely lehetőséget nyújt a hétköznapiakból való kilépésre. Ünnepek

és művészet összeforr, alkotóelemei pedig a játék, tánc, szimbólum. Iskolai keretek között a hagyományteremtésen, hagyományőrzésen túl közösségformáló, -összetartó erejét is megtapasztalhatjuk. Hiszen nem lehet egyedül ünnepelni, ez mindig a közösségről szól, így a mai elmagányosodott társadalomban szinte gyógyító erővel bírhat egy-egy megvalósulása (Horváth 2019).

A szájhagyományon alapuló tudásátadás és az intézményes oktatás a 20. század közepétől nem csak Magyarországon került a szakmai érdeklődés középpontjába. Az etnopedagógia vizsgálja a szájhagyományozó tudásátadás jellemvonásait, összevetve a jelenkori intézményes neveléssel. Fő irányai a gyakorlati pedagógiában:

- „1. A szájhagyományozó tudástartalmak beemelése az intézményes oktatás-nevelés keretei közé;
2. A hagyományozó tudásátadás módszereinek tudatos, tervezett alkalmazása az oktatás-nevelés során;
3. Az eltérő etnikumokhoz tartozó tanulók kultúrájukból fakadó különbözőségének figyelembevétele és az ennek köszönhetően létrehozható hatékonyabb, sikerebb oktató-nevelő munka.” (Sándor 2022: 54.)

Ebből kifolyólag érdemes lenne az etnopedagógia fogalmának bevezetésével kritikusan újragondolni a néphagyomány, néprajz témakörébe tartozó pedagógiai tevékenységeket (Sándor 2022).

4. A Búzaszem iskola

Az iskola 2004-ben jött létre, alapítója Horváth Szilárd és felesége, akik azt a célt tűzték ki, hogy egy olyan intézményt hozzanak létre, amely a hagyományok átadására épül a kereszténység és a magyarságtudat szellemiségében. (1) Az általános és művészeti iskolák összefonásával vált lehetővé, hogy az órák körülbelül harmada valamilyen népművészeti témájú, illetve a népművészeti ismereteken keresztül fejlesztik a diákok egyes képességeit. Például a fiúk órarendbe beépített udvari szablyavívás keretén belül gyógypedagógiai módszerekkel találkoznak, akár csak a néptáncban, vagy a csipkeverés keresztirányú mozgása révén megelőzni vagy fejleszteni tudják a diszlexiát, diszgráfiát. A dolgozók és alapítók meggyőződése, hogy mindezeknek köszönhetően a gyerekekben tudat alatt megteremtődik az identitás, magyarságtudat, pont, ahogyan Kodály Zoltán elképzelte. (1) Nagyon fontosnak tartom még kiemelni, hogy a tanárok egyik célja olyan énekek tanítása az évek során, amelyeket

a diákok későbbi életükben is használni tudnak, akár anyukaként, apukaként. (1) Mindazonáltal az iskola sikerei és értékei a közösségek megtartó erejére épülnek. A legkisebb egységektől (a család, mint közösség) az osztály-, tanári és dolgozói közösségen át egészen a teljes, nagy, egész iskolai közösségig. Kivételes összefogással támogatják egymást, közösen élik meg a néphagyományt. Például minden tanítási nap előtti negyed órában, amikor szülők, diákok, tanárok, dolgozók összegyűlve az aulában együtt imádkoznak, népi táncházak alkalmával a legkülönbözőbb korosztályok egymást tanítgatva zenélnek, énekelnek. Az iskola ugyanakkor lehetőséget biztosít a szülők számára is a fejlődésre, tanulásra. Részt vehetnek kézműves foglalkozásokon, táborokon, táncházakon stb., amely visszahat az iskola és a családok legköreire, motiváltságára is.

Az iskolában a különböző órák, tantárgyak közti alapvető összehangoltság is jellemző. Szinte mindenhol az évkör a meghatározó, ahhoz igazodva tanulnak énekórán dalokat, mondókákon ritmusérzékét fejlesztnek, a rajzórát a néphagyomány motívumkincse hatja át. Szintén az évkörhöz igazítják a népi kézműves foglalkozások anyagait, tárgyait, például húsvét előtt tojásírás, adventkor gyertyamártás a feladat. A mindezekhez szükséges tudást, motívumkincset, jelképrendszert, a paraszti társadalom rendszerét a honismeret óra alapozza meg. Mindezeknek köszönhetően a gyerekek magabiztosabban tájékozódnak időben, ugyanakkor az órák egymásra épülése miatt könnyebben igazodnak el a tantárgyak között. Minden évben ciklikusan ugyanazokkal az énekekkel, szokásokkal találkoznak, de mindig korosztályuknak megfelelően egyre mélyebb, sokoldalúbb rétegeiben. (Horváth 2019b)

Az iskola épülete egész nap zene- és énekszótól hangos. Mivel az órák harmada művészeti óra, a gyerekek órarendje igen változatos. Minden tanuló néptáncol és zenél is, és a két foglalkozás időnként összevonódik. A dalanyagok összeérnek: az énekórán tanult dalokat muzsikálják, majd pedig azt táncolják, így az évkörhöz igazodó táncházak alkalmával a gyermekek együtt muzsikálnak, énekelnek, táncolnak. Nagy hangsúlyt fektetnek a megszerzett tudás iskolán kívüli kamatoztatására, gazdagítására is, például nyári táborok, vagy még élő idős mesterek látogatásának alkalmával (Horváth 2019b).

5. Kutatási kérdések

1. Mennyire tartják fontosnak, megőrzendő és továbbörökítendő értéknek a népzene, népi kultúrát az ének-zene tanárok és a tanítók az általános iskolai ének-zene órákon?

2. Milyen mértékben találják befogadónak a mai diákokat az alsó tagozatos tanítók, illetve ének-zene tanárok a népzenevel, népi kultúrával szemben?
3. Mennyire gondolják akár tankönyvek, akár képzések által szakmailag megtámogatva az ének-zene órák népzeneire, népi hagyományokra vonatkozó részeit az ének-zenét tanító alsó tagozatos tanítók, illetve tanárok?
4. Milyen gyakran találkoznak az 5-10. évfolyamban tanuló diákok ének-zene órán és tanórákon kívül a népi kultúrával?
5. Felmerül-e az igény az ének-zenét tanító alsó tagozatos tanítókbán, illetve tanárokbán a népzenei irányú továbbképzésre?
6. Hogyan valósul meg a népzeneoktatás a Búzaszem iskolában? Milyen eszközökkel érik el, hogy a diákok sajátjukénak érezzék a népi kultúrát, és valódi értéket lássanak benne?

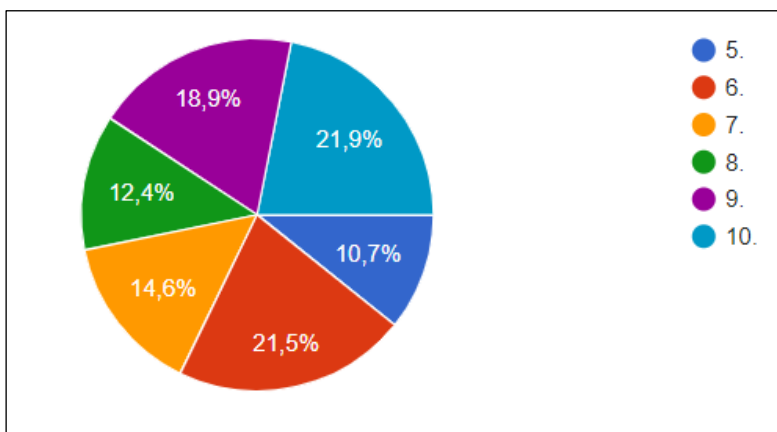
6. Kutatási módszerek, minta

Kutatásomban háromféle módszert alkalmaztam. Elsőként online kérdőíveket töltöttem ki alsó tagozatos tanítókkal, ének-zene tanárokkal, valamint 5-10. évfolyamos diákokkal. A három kérdőív fókuszcsoporthozként eltérő kérdésekkel rendelkezik. Az általam összeállított attitűdvizsgáló kérdőívekben azt szerettem volna megtudni, hogy a megkérdezett diákok, tanítók és tanárok milyen mértékben tartják megőrzendő értéknek a magyar népi kultúrát. A diákoknak szóló kérdőív 11 kérdésből áll, melyek közül az első 2 személyes jellegű, nemüket és évfolyamukat kérdezi. A következőben arra voltam kíváncsi, hogy jártak-e korábban valamilyen, a népi kultúrához kapcsolódó foglalkozásra. Akár több választ is megjelölhettek, illetve megadhatták, ha hiányzott valami a felsorolásból. Ezután 6 további kérdés esetében ötfokú Likert-skálán kellett elhelyezni válaszaikat. A kérdések között megtalálható attitűdvizsgáló, illetve az ének-zene órai szokásokra vonatkozó is. A 10. kérdésben egy egyszerű igen-nem feleletválasztós kérdésben kellett megjelölniük, vettek-e részt iskola által megszervezett népzenehez, népi kultúrához kapcsolódó rendezvényen. Utolsóként pedig ismét több lehetőség közül választhattak, amennyiben az előző kérdésre igennel feleltek.

A tanítóknak és tanároknak szóló kérdőívek a legtöbb esetben azonos kérdésekkel rendelkeznek (13 db), eltérés csak abból származik, hogy a kérdésben esetlegesen feltüntetett diákok melyik korosztályba tartoznak (alsó tagozat vagy 5-10. évfolyam). Az első négy kérdés személyesebb jellegű a kérdőívben, ahol a kitöltők életkorára, nemére, legmagasabb iskolai

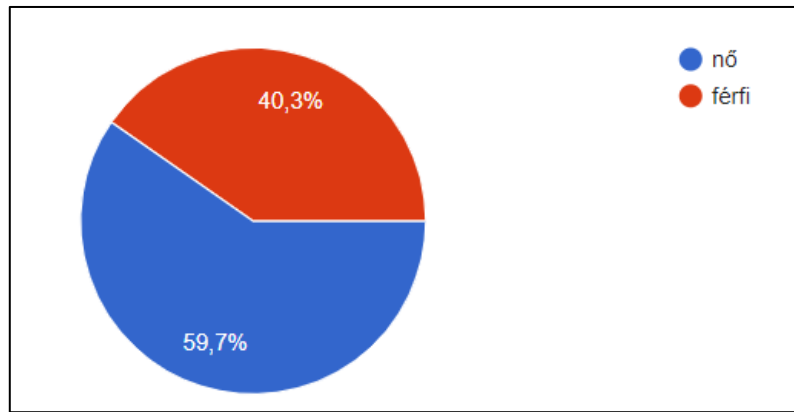
végzettségére kérdezek rá, illetve, hogy mely évfolyamokban tanítanak. Az első kérdés kivételével – ahol szöveges válaszként kell megadni a pontos számot – mindegyikben előre meghatározott válaszlehetőségek közül kell megjelölni azt, amelyik rájuk vonatkozik. Az évfolyamok esetében egynél több megjelölése is opcionális lehet. Ezek után további négy kérdés válaszait kellett ötfokú Likert-skálán elhelyezniük, amelyek arra vonatkoztak, hogy mennyire tartják fontosnak a népzeneét, népi kultúrát, valamint, hogy a diákokban tovább öröklődjön, hogy milyen mértékben érzik erre őket befogadónak, illetve, hogy részesültek-e széles körű népzenei képzésben tanulmányaik során. Ezután igen-nem válaszlehetőségek közül kellett megjelölniük, hogy részt vennének-e népzenei továbbképzésben, majd a következő kérdés alatt szöveges válasszal megindokolniuk, ha nemmel feleltek előzőleg. A következő kérdésben több választ is megjelölhettek, illetve szabadon kiegészíthették azokat arra vonatkozólag, hogy egy ilyen továbbképzésben miről hallanának szívesen. A 11. kérdésnél annak megfelelően, hogy milyen mértékben érzik részletesnek az énekzene tankönyvek népzeneire vonatkozó részeit, ismét egy ötfokú skálán tudtak értéket adni válaszaiknak. Majd végül az utolsó kérdésben szöveges válasz formájában fogalmazták meg javaslataikat a tankönyvek kiegészítését illetően.

A diákoknak szóló kérdőívekre összesen 233 kitöltés érkezett, akiknek évfolyamok közötti eloszlását az alábbi kördiagram mutatja. (1. ábra) A kitöltők közül legmagasabb számban, összesen 51-en 10. évfolyamosnak vallották magukat. Ezt követte csökkenő sorrendben a 6. évfolyam 50 fővel, majd a 9. 44 fővel, a 7. 34-gyel, a 8. 29-cel, végül pedig az 5. 25 jelöléssel. Vagyis életkor szempontjából kiegyenlítetten heterogén csoportot sikerült vizsgálat alá venni. (1. ábra)

1. ábra: A kutatásban részt vevő diákok évfolyamonkénti megoszlása

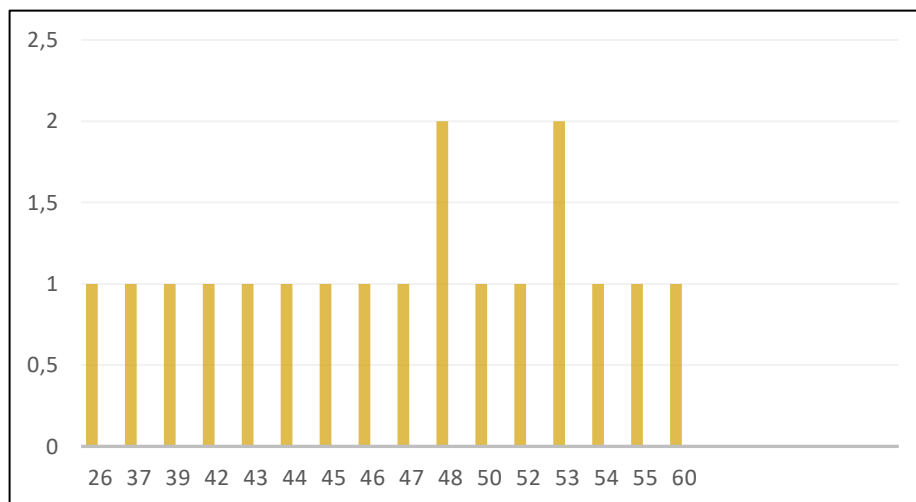
Nemeket tekintve a kutatásban részt vevő diákok között 94 fiú és 139 lány volt. Százalékos eloszlásukat az alábbi kördiagram mutatja. (2. ábra)

2. ábra: A kutatásban részt vevő diákok nemek szerinti megoszlása

Az alsó tagozatban tanítóktól összesen 28 kitöltés érkezett, amelyek közül 18-nál jelent meg legmagasabb végzettségként a tanítóképző főiskola (16 fő) vagy tanító BA (2 fő) válasz. A továbbiakban életkort, illetve nemet tekintve kizárólag ezt a csoportot fogom vizsgálni.

Életkorukat tekintve a legfiatalabb kitöltő 26, míg a legidősebb 60 éves. (3. ábra) Az átlag életkor így 46,78 lett. (3. ábra)

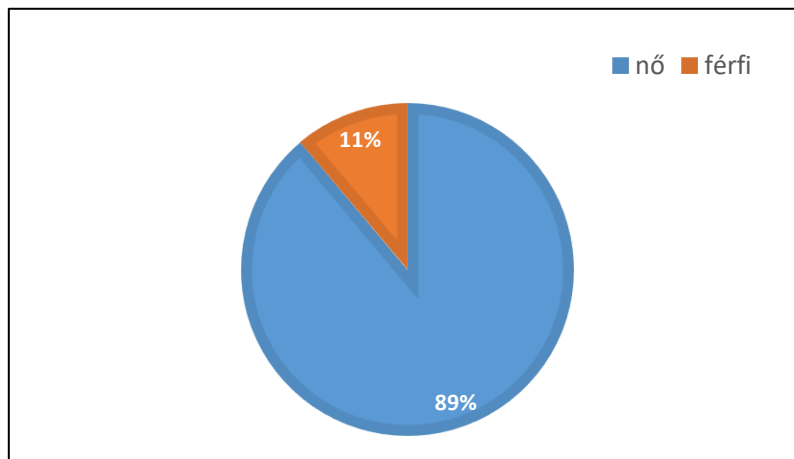

3. ábra: A kutatásban részt vevő tanítók életkor szerinti megoszlása

Az életkorok megoszlása a kutatásban résztvevők között nem mutat pozitív képet. Mindössze hárman vallották csak magukat 40 évnél fiatalabbnak, míg 15-en, vagyis a kitöltők 83%-a annál idősebbnek. Ebből többek között a kutatás főbb pontjaira vetítve azt a következtetést lehet levonni, hogy a tanító képzés az egymástól távol eső generációk esetében sem változott lényegesen nagyot a népszerűt illetően. Ugyanis a későbbi kérdésekre adott válaszokból kiderül, hogy nagy százalékban megegyező vagy nagyon hasonló módon jelölték a véleményüket a kutatásban részt vevő tanítók. A továbbiakban emiatt az eredmény miatt

hasonlítok majd össze egyéni válaszokat a különböző korosztályokból, hogy minél pontosabb következtetéseket vonjak le.

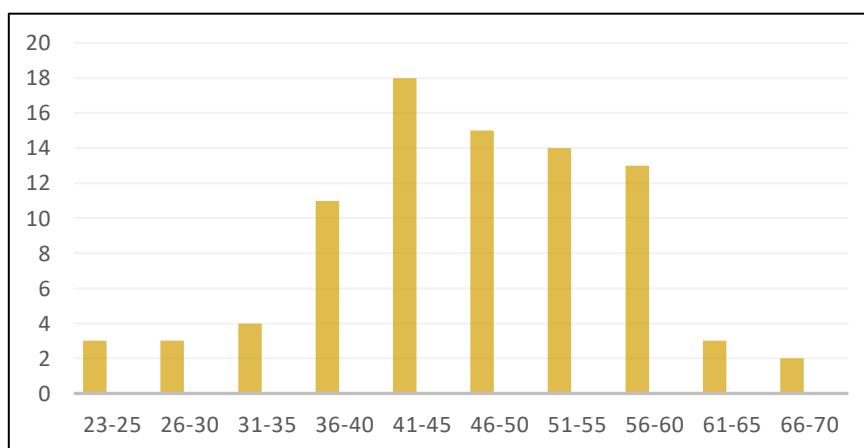
Nemek tekintetében 25 nő és 3 férfi töltötte ki a kérdőívet. Százalékos eloszlásukat az alábbi kördiagram mutatja. (4. ábra)

4. ábra: A kutatásban részt vevő tanítók nemek szerinti megoszlása

Legmagasabb iskolai végzettségüket tekintve 16-an tanítóképző főiskolát végeztek, míg ketten a tanító BA lehetőséget jelölték meg.

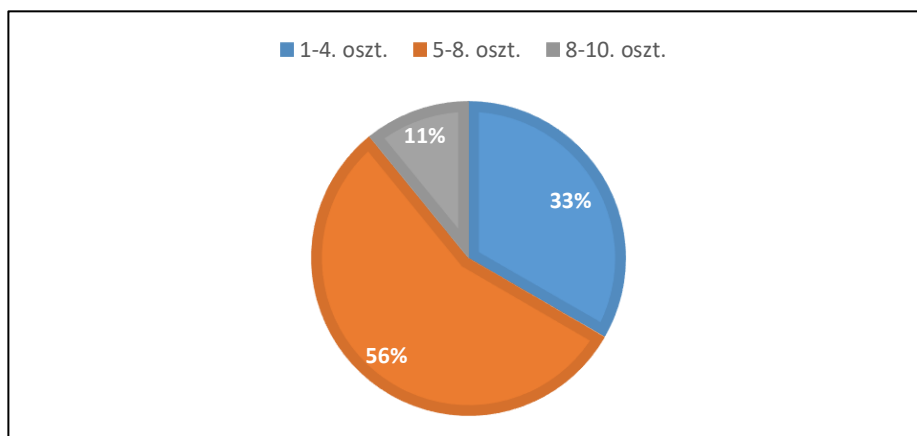
A kutatásban 84 ének-zene tanár vett részt. Legfiatalabb életkorként ebben az esetben a 23 szerepel, legidősebbként pedig a 68. Leggyakrabban előforduló érték a 44 éves kor 7 jelöléssel, míg az életkoruk átlaga pedig 45.78 lett. (5. ábra)

5. ábra: A kutatásban részt vevő ének-zene tanárok életkor szerinti megoszlása

A kutatásban részt vevő ének-zene tanárok 100%-a nő volt, azonban legmagasabb iskolai végzettségük tekintetében változatos lett az eloszlás. Tanárképző főiskolát 35, zeneművészeti főiskolát 6, egyetemet 38, zeneakadémiát pedig 5 személy végzett. Érdekes megemlíteni, hogy ketten bár felsőtagozatban tanítanak, mégis tanító BA-t és tanítóképző főiskolát végeztek. Az ő válaszaikat emiatt nem elemzem együtt a többiekével.

A kutatásban részt vevő ének-zene tanárok közül 46-an tanítanak 1-4. évfolyamokban, 79-en 5 és 8. osztály között, illetve 15-en 8. osztálytól felfelé. Ennél a kérdésnél egynél több választ is megjelölhettek. (6. ábra)

6. ábra: A kutatásban részt vevő ének-zene tanárok által tanított osztályok

A válaszokból kiderült az is, hogy vannak, akik alsótagozatban is tanítanak akár egészen 10. évfolyamig.

A kutatás során a *gödi Búzaszem Iskola* látogatásával tett megfigyelések segítenek tovább. Szempontjaim alapján arra keresem a választ, hogy miért tartják fontosnak a közösségek minél szorosabb kiépítését, hiszen maga az iskola sem épülhetett volna meg az akkor jövőbeli dolgozók, szülők összefogása nélkül. Azóta is kiemelt szerepet kap a hétköznapiakban, az iskola működésének minden szintjén és szegmensében a közösségek ápolása, ezért szeretném megtudni, milyen nélkülözhetetlen pozitív hatásokat tapasztalnak ebből kifolyólag, és ezek viszik-e előrébb a gyerekek és a népművészet közötti kapcsolatot. Valamint arra is példákat, megoldásokat szeretnék találni, hogy mindez a gyakorlatban hogyan valósul meg mindez egy tanórán.

Érdekesnek tartom tehát a gödi Búzaszem Iskola egyes gondolati magvait, elemeit áttemelni iskolai gyakorlatunkba.

A kutatási folyamat részeként tervezek interjúban felkeresni néphagyománnyal, népművészettel foglalkozó neves szaktekintélyeket, akik, úgy gondolom, meglátásaikkal segítségemre lehetnek. Interjúkérdéseim:

- 1) Miben látja a probléma gyökerét, hogy a mai átlagember nem képes kapcsolódni saját népi kultúrájához, zenéjéhez?
- 2) Ön milyen tevékenységein keresztül igyekszik ezen változtatni?

- 3) Mit gondol, az oktatás, azon belül is az ének-zene tantárgy hogyan járulhatna hozzá a változáshoz?
- 4) Amennyiben valamennyi betekintéssel rendelkezik a jelenlegi ének-zene oktatás gyakorlati megvalósulására, mely elemeiben látja, hogy nem segíti közelebb, sőt inkább eltávolítja a diákokat a népzene-től, népi kultúrától?
- 5) Ön szerint milyen eszközökkel, módszerekkel lehetne a fiatalabb generációkhoz közelebb hozni saját népi kultúrájukat?

7. A kutatás eredményei

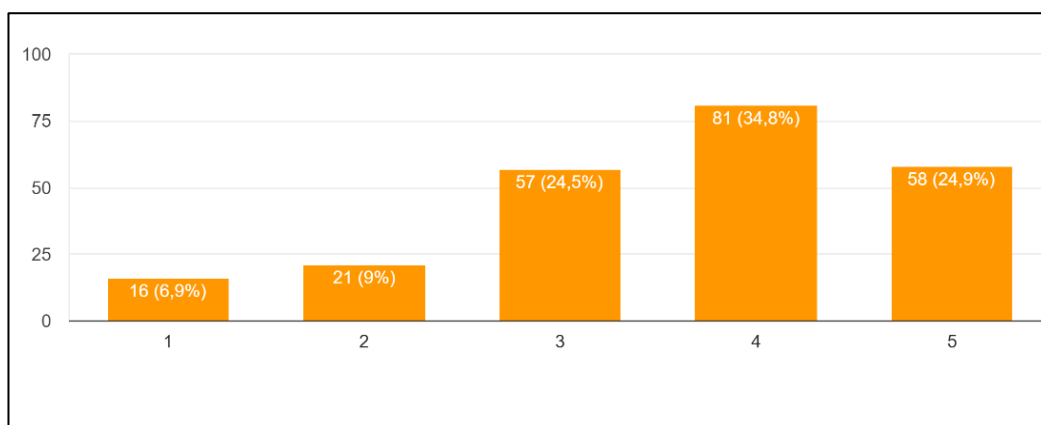
7.1 A kérdőíves kutatás eredményei

Az általam készített kérdőívekre összesen 347 kitöltés érkezett, melyek közül 233 diák, 28 tanító és 86 tanár volt. A személyes jellegű kérdések után attitűdvizsgálat, ének-zene órai szokások, valamint népzenei, néphagyományi tájékozottság témakörében vizsgáltam a válaszokat.

A diákok 4., 5., 6. kérdéséből egyértelműen kiderült, hogy a népdaléneklés és népdaltanulás egyáltalán nem tartozik kedvelt szokásaik közé, csekély motivációval rendelkeznek, ha ilyen jellegű ismeretbővítésre kerül a sor.

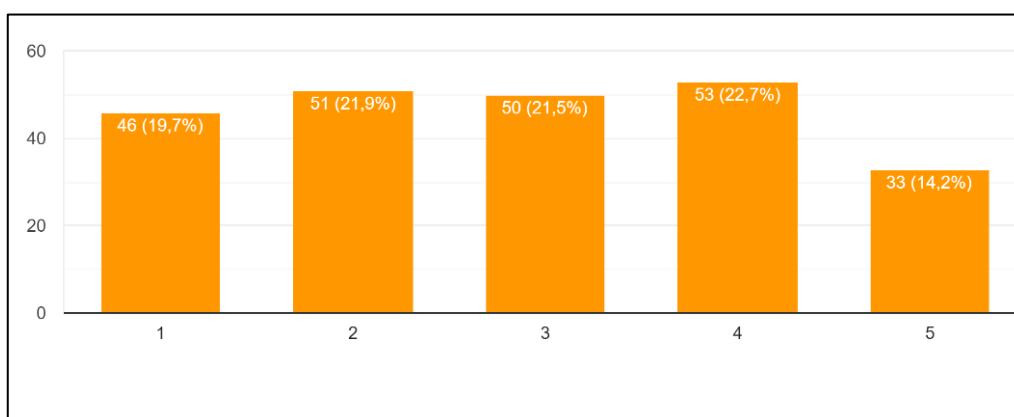
Kérdőívemben előzetesen felmértem, hogy a megkérdezett diákok milyen arányban jártak korábban valamilyen népművészettel kapcsolatos foglalkozásra, például néptáncra, népi énekre, népi hangszeres órára. A kutatásban részt vevő diákok túlnyomó többsége megjelölte legalább az egyik válaszlehetőséget, vagyis nem kizárólag az ének-zene órákon találkozott saját népi kultúrájával. Ugyanakkor arra is fény derült hogy nem mindenki számára egyértelmű, mi tartozik ebbe a csoportba.

Annak tekintetében, hogy mennyire tartják értéknek egyáltalán a magyar népi kultúrát, megnyugtató eredmények születtek. A kutatásban részt vevő diákoknak csak 6.9%-a egyáltalán nem, 9%-a kis mértékben, 24.5%-a pedig közepes mértékben gondolja úgy, hogy megőrzendő kincs a magyar néphagyomány. Nagy mértékben tartja annak 34.8% és teljes mértékben pedig 24.9%. Pontos számokat tekintve ugyanebben a sorrendben 16, 21, 57, 81 és 58 fő jelölte a különböző válaszlehetőségeket. (7. ábra)

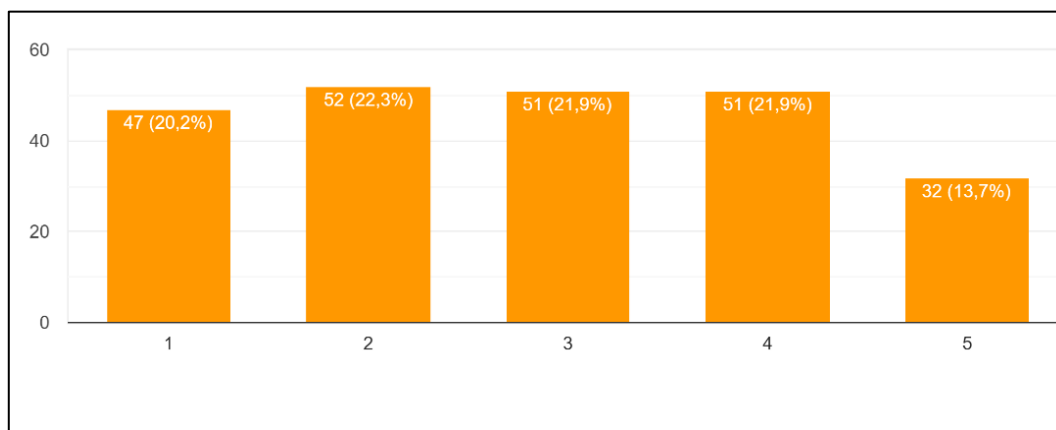
7. ábra: A kutatásban részt vevő diákok válaszai, milyen mértékben tartják megőrzendő értéknek a népi kultúrát

Mindezek ellenére azonban sajnos mégsem mondható el, hogy a kutatásban részt vevő diákok többsége szívesen énekelne népdalokat. Ugyanis összesen csak 14.2%-uk teljes mértékben, 22.7%-uk nagy mértékben, 21.5%-uk közepes mértékben, 21.9%-uk kis mértékben, 19.7%-uk pedig egyáltalán nem szeret népdalokat énekelni. Pontos főszámok ugyanebben a sorrendben a következők: 33, 53, 50, 51 és 46. Sajnos tehát látszik, hogy a legkevesebb jelölést az ötös fokozat kapta, míg a másik négy viszonylag kiegyenlített százalékokkal szerepel. (8. ábra)

8. ábra: A kutatásban részt vevő diákok népdaléneklés iránti szeretete

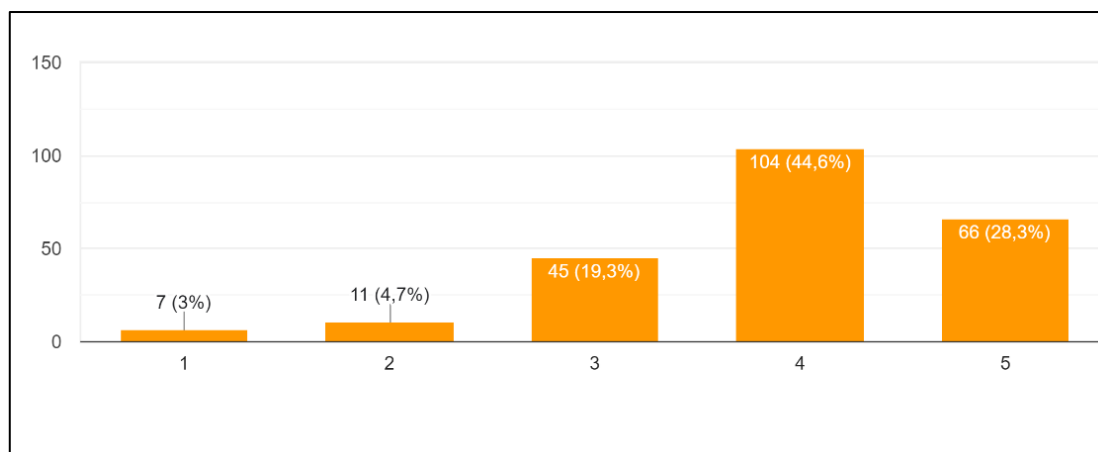
Ennél is negatívabb képet mutatott ezek után az új ismeretként szolgáló népdalok elsajátításakor tapasztalt motiváció mértéke. A kutatásban részt vevő diákok csupán 13.7%-a jelölte a legmagasabb értéket, míg a másik négy lehetőség körülbelül azonos, 20% fölötti támogatottságot mutat. Pontos százalékos eloszlásukat az alábbi diagram mutatja, míg a következő számsor a motiváltság mértékében csökkenő sorrendben mutatja a válaszokhoz tartozó jelölések számát: 32, 51, 51, 52, 47. (9. ábra)

9. ábra: A kutatásban részt vevő diákok motiváltsága új népdal tanulása esetén

Annak ellenére azonban, hogy nyilvánvalóan örömtelibb lenne magasabb értékeket látni, úgy gondolom, összességében nem születtek teljesen elkeserítő eredmények. Ha valóban őszintén válaszolták meg a diákok a feltett kérdéseket, akkor úgy érzem, van honnan elindulnunk. Ugyanis – bár országos szinten nem reprezentatív a mérés – nem a teljes elutasítás és ellenérzés átfordítása kell, hogy célként előttünk álljon, hanem sokkal inkább egy attitűdváltás és ismeretbővítés annak érdekében, hogy a népzene, népi kultúrát annak teljes valóságában ismerjék meg.

Ezek után ének-zene órai szokásokról, illetve tanórán kívüli néphagyományokhoz köthető programokról kérdeztem a diákokat. A kutatásban részt vevő tanulók arra a kérdésre, hogy milyen gyakran énekelnek népdalokat ének-zene órán, egészen magas értékeket jelöltek meg. Csupán 3.% válaszolta, hogy soha, 4.7%, hogy ritkán, 19.3%, hogy közepes mértékben, 44.6%, hogy gyakran, és 28.3%, hogy nagyon gyakran. A pontos jelölések száma a gyakoriságot tekintve csökkenő sorrendben a következő: 66, 104, 45, 11, 7 fő. (10. ábra)

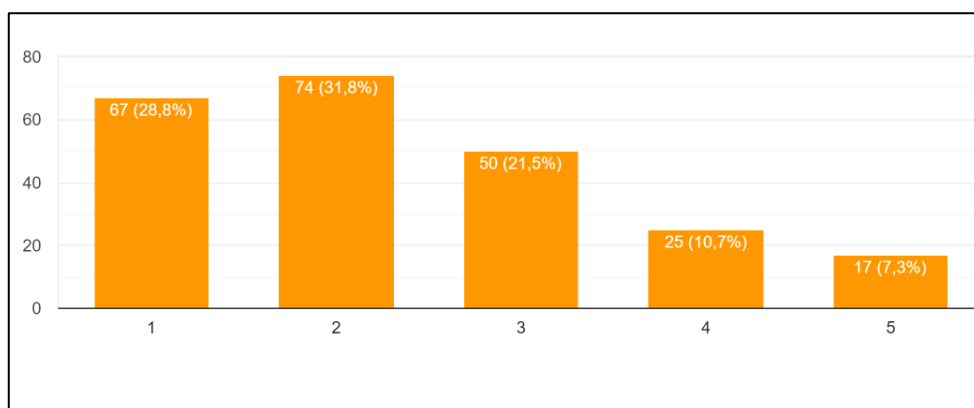

10. ábra: A kutatásban részt vevő diákok válasza, milyen gyakran énekelnek népdalokat ének-zene órán

Mivel a kutatásban részt vevő diákok évfolyama 5. és 10. osztály közé esik, ahol a törzsanyag már eltérő arányban ugyan, de sok helyen kiegészül klasszikus zenetörténettel, kiderül, hogy a

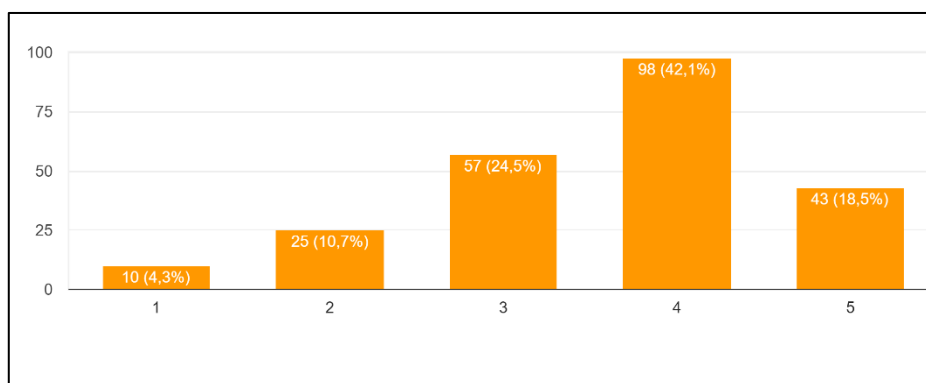
hiba tehát ezek szerint nem a népdalok tanulásának gyakoriságában keresendő, hiszen a megkérdezett diákok tanárainak többsége a kötelező törzsanyagot tanítja.

A következő kérdés válaszaiból kiderült, hogy a kutatásban résztvevő diákok többsége nem szokott ének-zene órán néptáncsal találkozni, összesen csak 10.7%-uk (17 fő) jelölte, hogy gyakran, illetve 7.3%-uk (25 fő), hogy nagyon gyakran kerül sor hasonló aktivitásra. 21.5 % (50 fő) vallotta úgy, hogy közepesen gyakran, 31.8% (74 fő), hogy ritkán, illetve 28.8% (67 fő), hogy szinte soha. Mindebből kiderül tehát, hogy amennyiben iskolai kereteken belül egyéb módon nem valósul meg, abban az esetben a komplex kultúraátadás ezen aspektusa az esetek túlnyomó többségében csorbát szenved. (11. ábra)

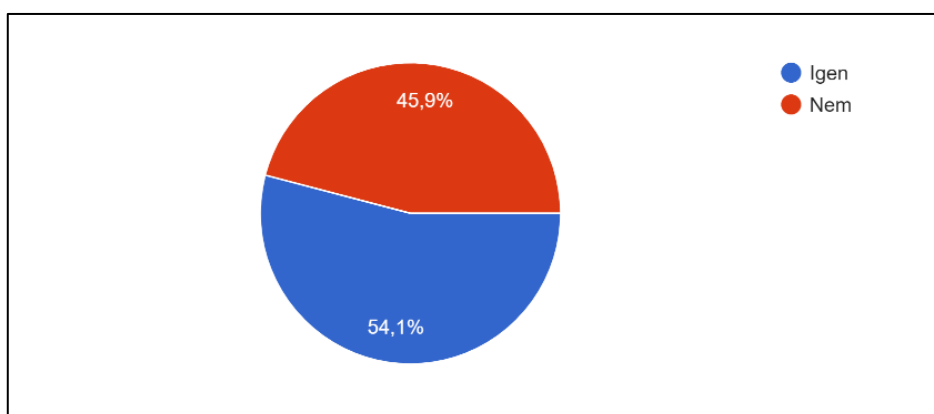
11. ábra: A kutatásban részt vevő diákok válaszai, hogy milyen gyakran találkoznak néptáncsal az ének-zene órákon

Ezzel ellentétben viszont a kitöltésekből az vált világossá, hogy népszokásokról sokkal gyakrabban esik szó ének-zene órán. A kutatásban részt vevő diákok 4.3%-a (10 fő) gondolta úgy, hogy szinte soha nem történik hasonló, 10.7%-a (25 fő), hogy ritkán, 24.5%-a (57 fő), hogy közepes mértékben. Kiemelkedő 42.1%-os eredménnyel (98 fő) értettek egyet abban, hogy gyakran, valamint 18.5%-ban (43 fő), hogy nagyon gyakran kerül sor népszokások megbeszélésére. Úgy gondolom, hogy ez mindenképpen örömteli számarány, azonban felmerül a kérdés, hogy ennek ellenére miért nem érzik mégsem sajátjuknak a népi hagyományokban gyökerező örökségüket. (12. ábra)

12. ábra: A kutatásban részt vevő diákok válaszai arra a kérdésre, hogy milyen gyakran esik szó népszokásokról ének-zene órákon

Az utolsó előtti kérdés megmutatta, hogy a kutatásban részt vevő diákok 54.1 százaléka (126 fő) gondolja úgy, hogy vett már részt olyan népi kultúrához kapcsolódó rendezvényen, amelyet az iskola szervezett, míg 45.9 százalék (107 fő) pedig az ellenkezőjét jelölte. Vagyis ebben a kutatásban a diákok kicsivel több, mint felének adatik csak meg, hogy az iskola intézménye támogatni tudja vagy kívánja a komplex népi kultúra átadásának, művelésének módját. (13. ábra)

13. ábra: A kutatásban részt vevő tanulók részvételi aránya iskola által szervezett népi kultúrához kapcsolódó rendezvényen

Azonban az ezt követő kérdés válaszaiból kiderült az is, hogy nem is feltétlenül minden kutatásban részt vevő tanuló tudja, milyen típusú programok tartozhatnak a kérdezett halmazba. Ugyanis a kérdést követően egyszerre akár több lehetőséget is meg lehetett jelölni, valamint az esetlegesen hiányzó opciót beírni, amelyre oda nem tartozó válaszok is érkeztek. Meglepve tapasztaltam viszont, hogy 56.6% a diákok közül vett már részt népi táncbázison, 39.9% betlehemezésen, 23.1% szüreti mulatságon, 25.9% kiskegyéb égetésen és 13.3% lucázáson. Vagyis bizonyos iskolák fordítanak időt, energiát, anyagiakat hasonló rendezvényekre, azonban a kívánt eredmény mégsem minden esetben tapasztalható.

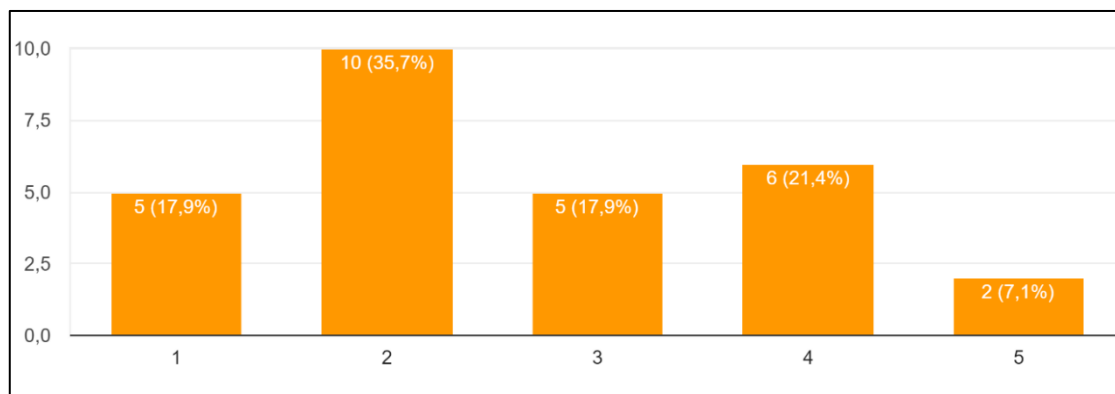
Ennek bizonyítéka a tanítóknak és tanároknak szánt kérdőívek válaszaiból is látható.

Érdekes megfigyelni, hogy bár a diákok bevallása szerint viszonylag gyakran kerül sor népi hagyományok megbeszélésére ének-zene, a tanárok mégsem tartják egyöntetűen befogadónak őket mindezek irányában. Az általam megkérdezett alsótagozatban tanítók számomra meglepő mértékben szavaztak a pozitívabb irányba: 21.4%-uk (6 fő) szerint teljes mértékben, 50%-uk (14 fő) szerint nagy mértékben, és 28.6%-uk (8 fő) szerint pedig közepes mértékben jellemző az alsó tagozatos korosztályra. A magasabb évfolyamokkal dolgozó tanárok valamennyivel szórtaabb eredményt mutattak, bár a „nagy mértékben” értékelés itt is kiemelkedő 45.3%-kal (39 fő) vezet, utána következik 37.2%-kal (32 fő) a közepes mértékben, majd 12.8%-kal (11 fő) a teljes mértékben, végül pedig 4.7%-kal (4 fő) a kis mértékben válaszok. Azonban ebben az esetben is elmondható szerintem, hogy a helyzet továbbra sem reménytelen, ha a tanárok ilyen magas értékekkel jelölték véleményüket. A problémát tehát nem feltétlenül abban láthatjuk, hogy a gyerekek mennyire vonzódnak saját népi kultúrájukhoz, hanem, hogy mennyire ismerik egyáltalán, milyen mértékben tekintik sajátjuknak. Nyilvánvalóan, ha ezen tudunk fejleszteni, akkor a kérdőív eredményein is javíthatunk hosszútávon.

A tanárok és tanítók népi kultúrához fűződő attitűdjét is vizsgáltam a kérdőívekben. A tanítók 89.3%-a (25 fő) teljes mértékben, 10.7%-a (3 fő) nagy mértékben, a tanárok 98.8%-a (85 fő) teljes mértékben és 1.3%-a (1 fő) nagy mértékben tartja megőrzendő értéknek.

A kutatásban részt vett tanítók és tanárok továbbá nagyon hasonló mértékben gondolják fontosnak, hogy tanítványaikban a magyar népi kultúra tovább öröklődjön. Teljes mértékben így gondolja a tanítók 85.7%-a (24 fő), a tanároknak pedig 95.3%-a (82 fő), nagy mértékben pedig a tanítók 14.3%-a (4 fő) és a tanárok 4.7%-a (4 fő). Vagyis a pedagógusok részéről kiemelkedő mértékben jelen van a kultúra átadásának igénye személyes meggyőződésük alapján, azonban a későbbi kérdésekből kiderül, hogy birtokában vannak-e a szükséges eszközöknek, tudásnak, tájékozottságnak.

A következő kérdések arra vonatkoztak, hogy vajon az ének-zenét oktató tanítóknak és tanároknak van-e, és amennyiben igen, milyen jellegű hiányérzete népzenei tanulmányaikat, valamint a tankönyveket illetően. Saját bevallásuk szerint a kutatásban részt vett tanítóknak csak 7.1%-a (2 fő) érzi úgy teljes mértékben, hogy széleskörű képzést kapott felsőfokú tanulmányai vagy továbbképzés során népzenei ismeretek tekintetében. 21.4%-uk (6 fő) már csak nagy mértékben tud csatlakozni, 17.9%-uk (5 fő) közepes, 35.7% (10 fő) kis mértékben, és 17.9%-uk (5 fő) pedig egyáltalán nem. (14. ábra)

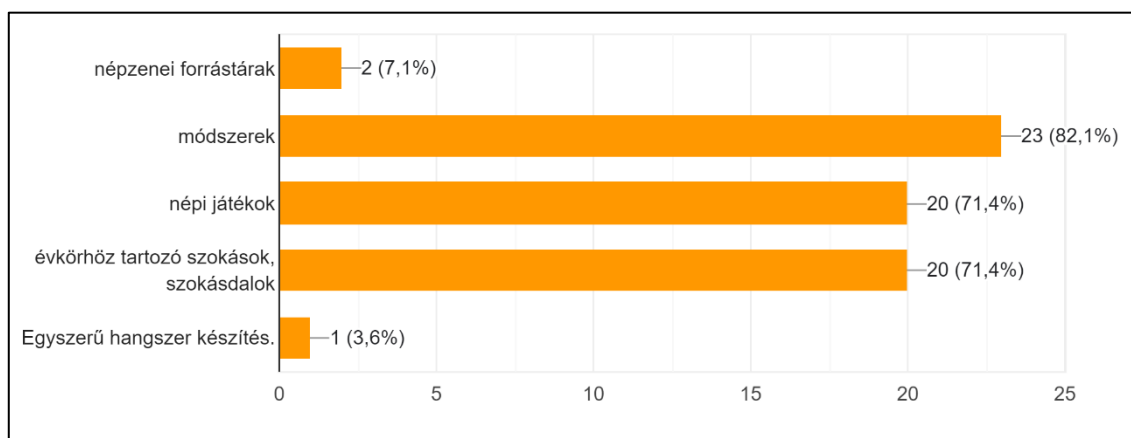

14. ábra: A kutatásban részt vett tanítók népzenei irányú képzettsége

A tanárok 55.8%-a (48 fő) gondolja úgy, hogy részesült ilyen jellegű oktatásban, míg 44.2%-uk (38 fő) nem.

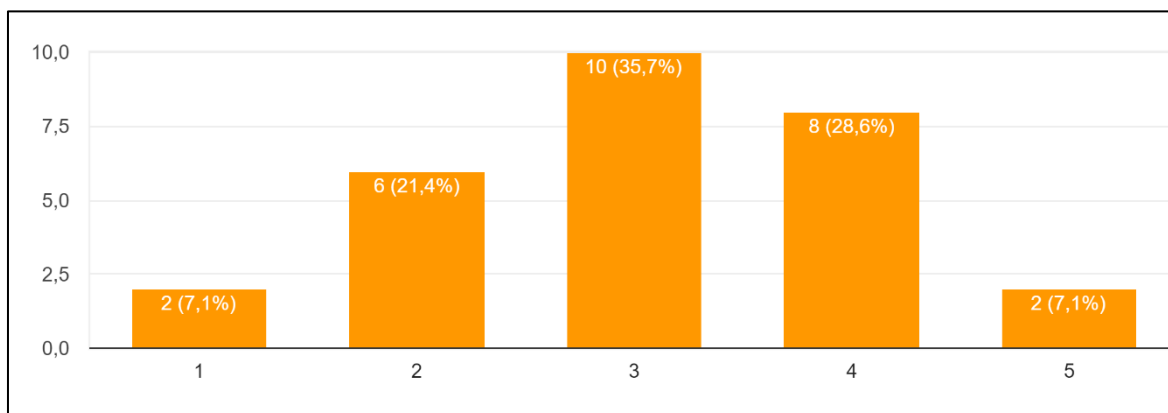
A tanítók közül 75% (21 fő), a tanároktól 80.2% (69 fő) jelezte, hogy szeretne részt venni népzene tanításával kapcsolatos továbbképzésen. Mindez számomra azt jelenti, hogy bár a kötelezően tanítandó tananyag igazán jelentős részét a népdalok, valamint a róluk szóló ismeretek tennék ki, sem a tanító-, sem pedig a tanárképzés nem nyújt megfelelő tudást a hallgatók számára. Akik nem tartanak igényt népzenei továbbképzésre, megindokolhatták rövid szöveges válasz keretében, és rendkívül érdekes eredmények születtek így. Összesen 23 válasz érkezett, melyek közül 3 a közelgő nyugdíjra hivatkozott, 3 pedig az idő hiányára, leterheltségre, 2 pedig népzenei múltjára.

Igyekeztem valamennyire felmérni azt is, hogy akiknek lenne igénye továbbképzésre, mely területen szeretnének fejlődni a népzenei ismeretekben belül. A tanárok 33.7%-ban népzenei forrástárakról, 73.3%-ban népzenei módszerekről, 66.3%-ban népi játékokról, 69.8%-ban pedig évkörhöz tartozó szokásokról, szokásdalokról hallanának szívesen. A tanítók válaszait az alábbi diagram mutatja: (15. ábra)

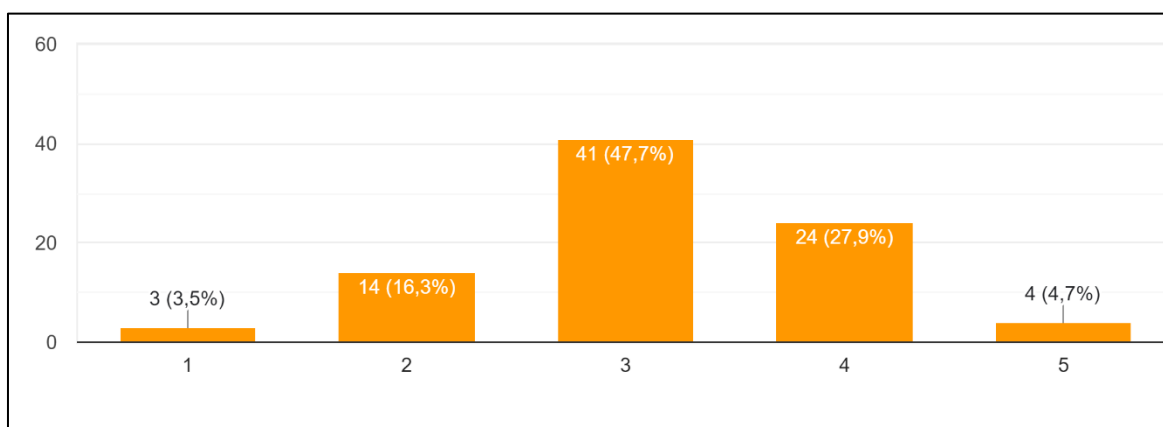

15. ábra: A kutatásban részt vevő tanítók továbbképzési érdeklődése

A tankönyvek népzenei részeire vonatkozó részletességéről arányaiban körülbelül egyformán nyilatkoztak a kutatásban résztvevő tanítók és tanárok. Az előbbiek 7.1%-a, az utóbbiak 4.7%-a tartja csak teljes mértékben elég részletesnek. Legtöbben mindkét csoportból úgy gondolják, hogy közepes mértékben részletesek eléggé, a tanítók 35.7%-a, a tanároknak pedig 47.7%-a. (16, 17. ábra)

16. ábra: A kutatásban részt vevő tanítók véleménye a tankönyvek népzenei részeinek részletességéről

17. ábra: A kutatásban részt vevő ének-zene tanárok véleménye a tankönyvek népzenei részeinek részletességéről

Említenék néhány érdekesebb példát azokra az ötletekre, amelyekkel a kutatásban részt vevő tanítók és tanárok az ének-zene tankönyveket kiegészítenék a népzene tekintetében. Többen is írták, hogy több népi hangszerről szóló bemutatót látna szívesen, a népi játékoknak színesebb, gazdagabb gyűjteményét. Mennyiség tekintetében kritikával illették a versszakok valamint a zenehallgatási anyagok szűkösségét. Volt, aki minőségi tekintetben fogalmazott meg kritikát, miszerint a tankönyveknek kerülniük kellene a dalok, népszokások modern feldolgozásait, helyette jobban preferálná az eredeti vagy hagyományőrző felvételeket. Azt is többen említették, hogy hiányolják a népdalok keletkezéséről, gyűjtéséről szóló érdekes ismereteket. Volt olyan vélemény is, amely igényelné egy tanárok számára készített

segédanyagokat tartalmazó CD/DVD lemezt, amelyről alaplépéseket tudnának megtanulni, a diákoknak továbbadni, zenekari kíséretet lejátszani, hogy ráénekelhessenek. Felmerült ugyanakkor annak az igénye is, hogy táncházak slágereit is bevehetnék a tankönyvek kánonjába annak érdekében, hogy ilyen módon is képesek legyen megnyitni a diákokat tanórán kívüli kapcsolódásra a népi kultúrával.

Mindezekből is következik, hogy amennyiben sem a képzések, sem pedig a tankönyvek nem elég tartalmasak a népzenei ismeretek oktatásához, nem is várható el, hogy a mai diákokban kialakuljon a Kodály Zoltán által is sokra tartott identitásérzés és kötődés saját népi kultúrájuk felé. A tanítók és tanárok pedig ilyen szempontból nem tehetők ezért felelőssé, hiszen, ha önszorgalomból vagy személyes érdeklődéstől vezérelve nem képzik valamennyire magukat, többnyire eszköztelenül állnak a kihívás előtt.

7.2 A félig strukturált interjúk eredményei

Kutatásom további lépéseként eddig megállapított eredményeimben megerősítést, kiegészítést remélve neves szaktekintélyekkel készítettem interjút.

A magyar társadalom néphagyománytól való eltávolodását többek között a rendkívüli mértékben megváltozott életmód okozhatja. A generációk szétzilálódtak, apró családokban élünk, így távol kerültünk az idősebbektől, akik a hagyományőrzést életmódjukból fakadóan átörököthetnék. Identitásunk gyökere abban rejlik, hogy valamiféleképpen kifejezzük magunkat, amelyhez kódrendszereket használunk, amelyek mentén kommunikálunk. Abban az esetben, amikor a jelrendszerek összekapcsolódnak, könnyebben szót értünk egymással. Az éneklés tekintetében egy általános ismeretanyagon, közös dalokon keresztül tudnánk összefonódni. Az általános felfogásban óvoda vagy gyerekdaloknak szoktuk ezeket nevezni, ebbe a világba zárjuk be, pedig a hagyományos közegben a párválasztás, családi élet, csalódások, öreg kor stb. ugyanúgy hatalmas részt jelent, ezekre nevelnek rá. A kérdés tehát abban áll, hogy az iskola bekapcsolódik-e ebbe, felveszi-e a fonalat. A rendszeres együtt éneklésből fakadna, hogy például több dalt több versszakkal kellene tanulni, közös kincscé tenni az ének-zene órai dallamokat. (1. interjúalany: F-I. T.)

De vajon van-e erre igényünk? Van, hiszen közösségekben élünk, nélkülük természetesen nem érezzük jól magunkat, bizonytalanság, a szeretet, megértés hiánya lép a helyükbe. Ebből kifolyólag az éneklés is elapad, a kódrendszerek megtörnek, és annak érdekében, hogy nehogyan ódivatúnak tűnjünk, felvesszünk idegen divatokat, hatásokat például

szubkultúrákat, miközben a sajátunkkal elveszítjük a kapcsolatot. A népi kultúra tehát egy alap gondolkodás, ami jó. Jó alap, amely nyomán tudunk összehasonlítani. (1. interjúalany: F-I. T.)

A népi kultúra alapjog. Mindenkit megillet, hogy jó alapot kapjon a saját kultúrájának minden színteréből, akár zenéről, építészetről, díszítőművészetről, költészetről, nyelvjárás ismeretről stb. legyen szó. Mai napig tudatos elnyomás hatására nincs az emberek kezében, bár kérdéses, hogy mi ez az elnyomó erő. A kommunizmus alatt világos volt, hiszen például csak heti egy énekórát engedélyeztek. Azok az elzártabb közösségek, amelyeket a kommunizmus nem tudott nagy mértékben befolyásolni, ma csodálkoznak rajtuk, hiszen az ő számukra alapvetés a közös tánc, ének, imádság, élő hagyomány. Ők összezárnak, megtartják egymást, míg mi szétesünk, sikerorientáltan gondolkodunk, kiválunk közösségeinkből. Erre alakult ki tulajdonképpen válaszul a táncházmozgalom, amelynek eredeti, hagyományokban gyökerező célja nem is igazán a szórakoztatás, hanem sokkal inkább a párválasztás volt. (1. interjúalany: F-I. T.)

Amikor kilátogatunk a fent említett zártabb területekre, megtapasztaljuk, hogyan él a néphagyomány, felmerülhet a kérdés, hogy vajon nekünk is vissza kéne tanulni a táncainkat, dalainkat? És vajon ezek a mi táncaink, dalaink? Hiszen mindaz, amit eredendően a sajátunknak nevezünk, már nem látható körülöttünk. Mit veszíthetünk akkor abban az esetben, ha mindezt művileg felélesztjük? Tulajdonképpen semmit! Kizárólag nyerhetünk mindezzel, közös nyelvet, kódrendszert, valóságot, kapcsolódást. Azzal, hogy nem gyakoroljuk hagyományos kultúránkat, tulajdonképpen múzeumi, vitrinbe elzárt műkincset csinálunk belőle, tehát arra a történelmi folyamatra, amely passzív elszennvedőjeként ránk erőltette hagyományaink elhanyagolását, mai gyakorlatunkkal annak ellenére, hogy az ilyesfajta külső elnyomó erő megszűnt, mégsem állítjuk meg a romló tendenciát. Megoldás tehát abban lehet, ha keressük azokat az alkalmakat, ahol kapcsolódási pontokat teremthetünk egymással, például az országos táncház és kirakodóvásár alkalmával, ahol rájöhetnénk, hogy nem múzeumi tárgyként használhatjuk értékeinket. (1. interjúalany: F-I. T.)

Visszatérve a családokban rejlő problémákra, a generációk szétesésével kialakult az a szomorú helyzet, hogy a fiatal szülők sok esetben nem tudják, hogyan nyúlhatnak gyermekeikhez ebben a tekintetben. Megoldás azonban itt is található, például a Ringató, Kerekítő foglalkozások, könyvek, dalanyagok. Ezek mentén közösségekbe kapcsolják a családokat, hagyományokat, dalokat, táncokat tanítanak szülőknek, gyerekeknek egyaránt. A kicsik pedig belenőnek a közös éneklésbe, mozgásba, szüleikkel, kortársaikkal, más felnőttekkel. Amikor megtaláljuk a saját közegünket, ahol jól és biztonságban tudjuk érezni magunkat, az építőleg hat. Ezzel szemben a nyugati kultúrában az értékrend sok esetben az

egyént hangsúlyozza, a „neked ez jár” felfogás hatalmas különbséget mutat az előzőekhez képest. (1. interjúalany: F-I. T.)

Magyarországon körülbelül 15 éve létezik a népzeneoktatás lehetősége. Ha az oktatásban a népzeneoktatás szélesebb körű lehetőséget adna, mint délutáni szakkörszintű elfoglaltság, akkor a népzene tanárok nem csak a művészeti iskolában, vagy előadóművészként lehetnének jelen, hanem akár az ének-zene órákhoz is hozzátehetnének. Megfordítva a kérdést, a komolyzenei képzésekben is nagyobb hangsúlyt kaphatna a népművészet, magasabb fokon oktathatnák a Zeneakadémiáról vendégtanárként hívott szakemberek, így két oldalról támogatnánk meg a célt. Így a tanári közösség egységesen tudná képviselni a gyerekek irányában, hogy ez a saját kultúránk, nyelvünk, értékrendünk, amelyet nem hogy elhagyni nem szabad, de nem is fogjuk. Felmerül a kérdés ugyanakkor, hogy amennyiben egy idejétmúlt dolognak gondoljuk többek között a népzene, miért tekintjük szinte kötelező elemnek rendezvények alkalmával népzenei dallamok felcsendülését? Miért nem a mai érdeklődést szolgáljuk ki inkább? (1. interjúalany: F-I. T.)

Iskolai gyakorlaton belül előremutató javaslatként projektmódszert alkalmazhatnánk, amelyhez vendéget hívunk, esetleg mini tábor szervezünk köré, hosszabban elmélyedünk egy-egy témában. Ragaszkodhatunk az évkörhöz is, mint alapvető szervezőerőhöz. Közös énekeskönyvet is szerkeszthetünk, amelybe esetleg egyének személyes preferenciái is szerepelhetnek. Ugyanakkor az éneklés alkalmait nem szabad elmisztifikálni sem! Azzal, hogy előkészítjük, hosszan bevezetjük éppen, hogy kiemeljük a természetességből a közös nótázást. Miért ne gyűjthetnánk rá csak úgy egy-egy általánosan ismert dallamra? Ugyanakkor nagyon fontos, hogy akár csak a szülői szerepben, ugyanúgy a tanárban is kulcsfogalom a hitelesség. Ha a tanár is énekel, táncol, sajátjának érzi, a diák is akkor fogja meglátni a lehetőséget. Így később majd megtalálhatja az ő életében is mindennek a jelentőségét. (1. interjúalany: F-I. T.)

Egész életformánk változóban van, egyre inkább eltávolodik attól a fajta *falusias* életviteltől, amelyre a kétkezi munka, állattartás, kicsi lokális közösségek jellemzőek. Elindul a polgáriasodás, városiasodás, modernizáció, amelyeknek révén a személyes tapasztalati alapú kötődéseink messzire kerültek. Az ilyenfajta élményháttér megkopása egy kézenfekvő eltávolodást okoz. Eszmetörténeti, ideológiai jellegű folyamat részeként a reformkorban a népi kultúra felértékelődött, így a magaskultúrába, közműveltségébe bekerült, amelynek kapcsán megélni akarták közös magyarságukat. Az idők múlásával azonban ez egyre inkább elavult, majd a szocializmus időszaka még inkább átszínezte a folyamatot. A hetvenes években azonban a táncházmozgalom berobbant, amely egy folklorizmus mozgalomba csatornázódott be. Olyan

fiatalok fordultak a népi kultúra értékei felé, akik tipikusan városi, nagyvárosi, többségében értelmiségi, egyetemista felnőttek voltak. Ez a mozgalom pont arról szólt, hogy mindenki, aki csak szeretne, tudástól, képességektől függetlenül kapcsolódjon be, élje meg. Azért nem érezhetjük kulturális örökségünket avittnak, mert ugyanúgy a mának szól, örök emberi esztétikai értékeket hoz létre, vagyis szegényebbek lennénk, ha nem ismernénk. (2. interjúalany: S. I.)

Az iskola intézménye hathatósan tudná befolyásolni a diákok népi kultúra irányában megmutatkozó érdeklődését, azonban ehhez két feltétel is szükséges lenne. Az egyik a pedagógusképzés hiányosságainak befoldozása lenne például az óvodapedagógusok és alsó tagozatos tanítóknak módszertani képzés beillesztése a népi hagyományok oktatásához. Másik hiányosság általános problémája az iskolarendszernek, hogy az ismeretalapú oktatás ellehetetleníti az élményszerűséget. Kodály éppen azt igyekezte kihangsúlyozni, hogy a gyerekek az énekléssel élményhez, önismerethez jussanak. Olyan művészi értéket látott a néphagyományokban, olyan esztétikai sajátosságokat látott benne, amely megteremti a lehetőséget bármilyen szocio-kulturális háttérrel rendelkező gyermek számára a kapcsolódási lehetőséget, amely elvezeti majd például Wagnerhez, Davincihez stb. Ez az alapkoncepció mindig is meg fogja állni a helyét. Kodály Zoltán egy repertoár ismeretet, élményalapú megközelítést szeretett volna, amelytől manapság sajnos megfosztják a gyermekeket, miközben Kodályra hivatkoznak. Ideális esetben nagyon hosszán, az alsó tagozatban énekeltetni kellene a gyerekeket, minimális zenei írás-olvasás készséget kialakítva mellette. Újra át kellene gondolni a repertoárt, hogyan és miért tanítjuk meg éppen azokat a dallamokat. Érdemesebb lehetne több tréfás, zsánerképeket tartalmazó dalokat beválogatni, szövegalapúan szelektálni. Nagyon fontos lenne élményekkel összekapcsolni a dallamokat (2. interjúalany: S. I.).

A dallamok összeválogatásakor érdemes a gyerekek igényeit, állapotait is figyelembe venni, hogy kötődni tudjanak azokhoz. (Ugrós dalanyagok!) Ugyanakkor muszáj az archív hanganyagokat használni, hallás után tanítani, hogy olyan intonációval, hangképzéses stílussal tudjanak énekelni, ahogyan az a paraszti éneklésben ott van. (2. interjúalany: S. I.)

8. Konklúziók és a kutatás folytatásának további irányai

A kutatás során sokszor felmerül tehát a kérdés, hogy miért szemléljük mégis hatalmas távolságokból azt a gazdag kincsestárat, amely felmenőinknek még a mindennapokat jelentette? Hogyan lehetne a mai diákokhoz közelebb hozni, jelentőségét megértetni,

valamilyen mértékben sajátjukévá tenni? Kutatásom eredményeként ezen kérdésekre kívánom a lehető legteljesebb választ adni, valamint a tőlem telhető legpontosabb módját megtalálni a népzenei ismeretek, népi éneklés ének-zene tantárgyba történő beillesztésének.

Magyarországon az általánosan elfogadott, oktatott népdaltanítási gyakorlat sajnos nem a Kodály Zoltán által kijelölt utat követi. Úgy érzem, a hangsúly a szolfézs és zeneelméleti ismeretek, valamint a magyar népdalkincs átadása között valahol félrecsúszott. Jelen gyakorlat szerint a tantervben feltüntetett dalok csupán az átadandó szolfézs ismeretek illusztrációjaként állnak. Kiegészülhetnek hagyományban gyökerező magyarázattal, azonban amikor néprajzi jelenségekről esik szó a tanórán, nagyon fontos lenne, hogy ez ne egy felolvasásban nyilvánuljon meg, hiszen akkor pontosan annak életszerűsége veszik el. Törekedni kéne az élményszerűsége, saját szavakkal történő magyarázat, mesélés megvalósulására (Barsi 2011). Vagyis a kulcs abban állhat, hogy a népdalkincset és a klasszikus zenei ismereteket két külön úton közelítsük meg elsőként, egymástól függetlenül, majd tapasztalati úton kössük össze a kettőt a mélyebb megértés érdekében. Tehát egy tanévhez tartozó tematikus terv vezérelvét a dallamanyagok kiválasztásakor ne a kötelező szolfézs tananyag diktálja, hiszen azokhoz kiválóan használhatók a teljesség igénye nélkül csak példaként említve Kodály Zoltán olvasógyakorlatai vagy bicíniumai. A választott népdalokat felfűzhetjük egy egészen más tematikára is, amely természetesen összhangban is állhat a szolfézs ismeretanyaggal. A számomra legkézzefekvőbb logikus rend az évkör és a hozzá kapcsolódó szokásdalok egysége. Hiszen ennek mentén a régi paraszti kultúrához hasonlóan komplexitásában szemlélhetik a diákok a dallamokat, könnyebben köthetik az évszakokból következő élethelyzeteikhez, valamint megértik a dalok motiváltságát, régről gyökerező felhasználását is. Akár csak a Búzaszem Iskolában, kitűzött célunk azzá kell legyen, hogy a diákok későbbi életük folyamán is vissza-vissza tudjanak nyúlni az ének órán tanult dallamokhoz, hasznosítani tudják azokat, és milyen jó lenne, ha az Agócs Gergely által említett ihletett csöndre, vagy éppen a közösségi éneklés gyönyörűségére rátalálnának.

A kutatás további részében az eddig megszerzett tanulságokból táplálkozva egy első évfolyamos osztály ének-zene óráit veszem majd át 4-5 hónapig, hogy a gyakorlatban próbálhassam ki a kutatás addigi eredményeit. A tanítási év végén egy másik első évfolyamos osztállyal, mint kontrollcsoporttal egy játékos beszélgetés keretén belül összevetem a gyakorlatban elért eredményeimet, hogy a végső konklúziókat megállapíthassam.

Ábrák jegyzéke

1. ábra: A kutatásban részt vevő diákok évfolyamonkénti megoszlása
2. ábra: A kutatásban részt vevő diákok nemek szerinti megoszlása
3. ábra: A kutatásban részt vevő tanítók életkor szerinti megoszlása
4. ábra: A kutatásban részt vevő tanítók nemek szerinti megoszlása
5. ábra: A kutatásban részt vevő ének-zene tanárok életkor szerinti megoszlása
6. ábra: A kutatásban részt vevő ének-zene tanárok által tanított osztályok
7. ábra: A kutatásban részt vevő diákok válaszai, milyen mértékben tartják megőrzendő értéknek a népi kultúrát
8. ábra: A kutatásban részt vevő diákok népdaléneklés iránti szeretete
9. ábra: A kutatásban részt vevő diákok motiváltsága új népdal tanulása esetén
10. ábra: A kutatásban részt vevő diákok válasza, milyen gyakran énekelnek népdalokat ének-zene órán
11. ábra: A kutatásban részt vevő diákok válaszai, hogy milyen gyakran találkoznak néptáncsal az ének-zene órákon
12. ábra: A kutatásban részt vevő diákok válaszai arra a kérdésre, hogy milyen gyakran esik szó népszokásokról ének-zene órákon
13. ábra: A kutatásban részt vevő tanulók részvételi aránya iskola által szervezett népi kultúrához kapcsolódó rendezvényen
14. ábra: A kutatásban részt vett tanítók népzenei irányú képzettsége
15. ábra: A kutatásban részt vevő tanítók továbbképzési érdeklődése
16. ábra: A kutatásban részt vevő tanítók véleménye a tankönyvek népzeneire vonatkozó részeinek részletességéről
17. ábra: A kutatásban részt vevő ének-zene tanárok véleménye a tankönyvek népzeneire vonatkozó részeinek részletességéről

Felhasznált szakirodalom

- Agócs Gergely 2017. Zenei anyanyelvünk – Kodály után ötven évvel. In: Tóth Lilla (szerk.) 2021. *A magyar népzene oktatása Kodály után ötven évvel – A XXVII. Kecskeméti Népzenei Találkozón megrendezett konferencia előadásai*. Hagyományok Háza. Budapest. 9-15.
- Barsi Ernő 2011. *Néprajz az általános iskola kezdő szakaszában*. Magyar Kultúra Kiadó, Budapest
- Erős Istvánné 2003. Kodály-módszer, Kodály-koncepció, Kodály-filozófia. *Parlando*, 50. 5. sz. 4-9
- Fehér Anikó 2012. Metodika-Folklór: Élményközpontú népzene-tanítás. *Etűdök az ének-zene tanításhoz*, 2-4.
- Horváth Szilárd 2019. Fejlesztés néphagyománnyal. *Népművészet a nevelésben*. Fejlesztő pedagógia 30: 8-29.
- Horváth Szilárd 2019. A Búzaszem Iskola. *Népművészet a nevelésben*. Fejlesztő pedagógia 30: 112-119.
- Kodály Zoltán 1951. *A magyar népzene*. EMB Zeneműkiadó Kft. 13-17.
- Kodály Zoltán 1930. A magyar népdal művészeti jelentősége. *Napkelet* VIII. évf. 5. sz. 1930 május 1.
- Kodály Zoltán 1974. A magyar népzene. *Visszatekintés*. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest
- Péteri Lóránt 2007. Zene, oktatás, tudomány, politika. Kodály és az államszocializmus művelődéspolitikája (1948–1967). *Forrás*, 39. évf., 12. sz. 45-63.
- Sándor Ildikó 2022. Az etnopedagógia fogalma – a szájhagyományozó kultúra közvetítésének terminológiai kérdései. *Új Pedagógiai Szemle* 7-8.
- Szőnyi Erzsébet 1984. *Kodály Zoltán nevelési eszméi*. Tankönyvkiadó, Budapest
- Szőnyi Erzsébet 1999. *Kodály Zoltán nevelési eszméi a harmadik évezred küszöbén*. Kodály Intézet, Kecskemét

- (1) Az egész országban nincs párja a gödi Búzaszem Iskolának
<https://godihirnok.hu/orszagszerte-nincs-parja-a-godi-buzaszem-iskolanak/> (2021. 02. 07.)
- (2) L. Nagy Katalin: Zenei nevelés – 2000. Kihívások előtt az ezredforduló zenetanítása
<https://core.ac.uk/download/pdf/229446243.pdf>

Mellékletek

Tanítóknak szóló kérdőív

Népzene a közoktatásban - 1-4. tanári

Tanácsné Vilmos Etelka vagyok, negyedéves osztatlan tanárszakos hallgató a Szegedi Tudományegyetemen. Kutatásomban az ének-zene órákon megvalósuló népzene oktatást vizsgálom. A kitöltés anonim, körülbelül 10 percet vesz igénybe.

*Kötelező

1. Hány éves Ön?*

Saját válasz

2. Milyen nemű Ön? Jelölje meg a választ!*

nő
férfi

3. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége? Jelölje meg a választ!*

tanítóképző főiskola
tanító BA
tanárképző főiskola
zeneművészeti főiskola
egyetem
zeneakadémia

4. Mely osztályokban tanít? Akár több választ is megjelölhet.*

1-4. osztály
5-8. osztály
8-12. osztály

5. Mennyire tartja értéknek a népzeneét, népi kultúrát? 1-től 5-ig terjedő skálán jelölje be az Önnek megfelelő választ!*

egyáltalán nem

1
2
3
4
5

teljes mértékben

6. Mennyire tartja fontosnak, hogy a gyerekekben tovább öröklődjön a magyar népi kultúra? 1-től 5-ig terjedő skálán jelölje be az Önnek megfelelő választ!*

egyáltalán nem

1
2
3
4
5

kiemelten

7. Mennyire érzi befogadónak az alsótagozatos korosztályt a népzene irányában? 1-től 5-ig terjedő skálán jelölje be az Önnek megfelelő választ!*

egyáltalán nem

1
2
3
4
5

teljes mértékben

8. Részesült-e széles körű népzenei képzésben felsőfokú tanulmányai vagy pedagógus továbbképzések során? 1-től 5-ig terjedő skálán jelölje be az Önnek megfelelő választ!*

egyáltalán nem

1
2
3
4
5

teljes mértékben

9. Szeretne-e részt venni népzene tanítással kapcsolatos továbbképzésen? Jelölje meg a választ!*

Igen
Nem

10. Ha az előző kérdésre nemmel válaszolt, miért döntött így?

Saját válasz

11. Mely témák érdekelnék Önt egy népzenei továbbképzésben? Több választ is megjelölhet.*

népzenei forrástárak
módszerek

népi játékok

évkörhöz tartozó szokások, szokásdalok

Egyéb:

12. Mennyire tartja elég részletesnek az ének-zene tankönyvek népzeneire vonatkozó részeit? 1-től 5-ig terjedő skálán jelölje be az Önnek megfelelő választ!*

egyáltalán nem

1

2

3

4

5

kiemelten

13. Ha megtehetné, Ön mivel egészítené ki a mai tankönyvek népzeneire vonatkozó részeit?

Saját válasz

Ön a kérdőív végére ért. Köszönöm, hogy kitöltötte!

Saját válasz

Küldés

Népzene a közoktatásban - 5-10. tanár

Tanácsné Vilmos Etelka vagyok, negyedéves osztatlan tanárszakos hallgató a Szegedi Tudományegyetemen. Kutatásomban az ének-zene órákon megvalósuló népzene oktatást vizsgálom. A kitöltés anonim, körülbelül 10 percet vesz igénybe.

***Kötelező**

1. Hány éves Ön?*

Saját válasz

Milyen nemű Ön?

nő
férfi

3. Mi az Ön legmagasabb iskolai végzettsége? Jelölje meg a választ!

*

tanítóképző főiskola
tanító BA
tanárképző főiskola
zeneművészeti főiskola
egyetem
zeneakadémia

4. Mely osztályokban tanít? Több választ is megjelölhet.

1-4.
5-8.
8-10.

5. Mennyire tartja értéknek a népzeneét, népi kultúrát? 1-től 5-ig terjedő skálán jelölje be az Önnek megfelelő választ!*

egyáltalán nem

1
2
3
4
5

teljes mértékben

6. Mennyire tartja fontosnak, hogy a gyerekekben tovább öröklődjön a magyar népi kultúra? 1-től 5-ig terjedő skálán jelölje be az Önnek megfelelő választ!

*

egyáltalán nem

1

2

3

4

5

teljes mértékben

7. Mennyire érzi befogadónak az 5-10. évfolyamos korosztályt a népzene irányában? 1-től 5-ig terjedő skálán jelölje be az Ön szerint megfelelő választ!

*

egyáltalán nem

1

2

3

4

5

teljes mértékben

8. Részesült-e széles körű népzenei képzésben felsőfokú tanulmányai vagy pedagógus továbbképzések során? Jelölje meg a választ!

*

igen

nem

9. Szeretne-e részt venni népzene tanítással kapcsolatos továbbképzésen? Jelölje meg a választ!

*

igen

nem

10. Ha az előző kérdésre nemmel válaszolt, miért döntött így?

Saját válasz

11. Mely témák érdekelnék Önt egy népzenei továbbképzésben? Több választ is megjelölhet.

*

népzenei forrástárak

módszerek

népi játékok

évkörhöz tartozó szokások, szokásdalok

Egyéb:

12. Mennyire tartja elég részletesnek az ének-zene tankönyvek népzeneire vonatkozó részeit? 1-től 5-ig terjedő skálán jelölje be az Önnek megfelelő választ!

*

egyáltalán nem

1

2

3

4

5

kiemelten

13. Ha megtehetné, mivel egészítené ki a mai tankönyvek népzeneire vonatkozó részeit?

Saját válasz

Ön a kérdőív végére ért. Köszönöm, hogy kitöltötte!

Saját válasz

Küldés

Népzene a közoktatásban - 5-10. diák

Tanácsné Vilmos Etelka vagyok, negyedéves osztatlan tanárszakos hallgató a Szegedi Tudományegyetemen. Kutatásomban az ének-zene órákon megvalósuló népzene oktatást vizsgálom. A kitöltés anonim, körülbelül 10 percet vesz igénybe.

*Kötelező

1. Hányadik osztályos vagy?*

Kiválasztás

2. Mi a nemed?*

nő
férfi

3. Tanultad-e valamelyiket az itt felsoroltak közül?

Akár több választ is megjelölhetsz.*

Népi tánc
Népi ének
Népi hangszer
Egyéb:

4. Mennyire tartod megőrzendő értéknek a népi kultúrát (népzene, néptánc, népszokások stb.)? Jelöld be a skálán, milyen mértékben!*

egyáltalán nem

1

2

3

4

5

kiemelten

5. Szeretsz-e népdalokat énekelni? Jelöld be a skálán, milyen mértékben!*

egyáltalán nem

1

2

3

4

5

kiemelten

6. Általában mennyire érzed magad motiváltnak új népdalok tanulásakor? Jelöld be a skálán, milyen mértékben!*

egyáltalán nem

1

2

3

4

5

kiemelten

7. Milyen gyakran szoktatok népdalokat énekelni ének-zene órán? Jelöld be a skálán!*

sosem

1

2

3

4

5

mindig

8. Szoktatok-e népszokásokról beszélgetni az ének-zene órán?

Jelöld be, milyen gyakran történik hasonló!

*

egyáltalán nem

1

2

3

4

5

kiemelten

9. Szoktatok-e néptáncról beszélgetni, videót nézni, lépéseket tanulni ének-zene órán?

Jelöld be a skálán, milyen gyakran történik hasonló!

*

egyáltalán nem

1

2

3

4

5

kiemelten

10. Vettél-e már részt **az iskola által szervezett** népzenehez, népi kultúrához kapcsolódó rendezvényen? Jelöld be a választ!*

Igen
Nem

11. Ha az előző kérdésre igennel feleltél, kérlek, jelöld be, hogy az alábbiak közül melyiken vettél részt!

Több választ is megjelölhetsz, illetve amennyiben nem szerepel a felsorolásban, írd az Egyéb: sorba!

népi táncház
szüreti mulatság
lucázás
kiszebáb égetés
betlehemezés
Egyéb:

A kérdőív végére értél. Köszönöm, hogy kitöltötted! :)

Saját válasz

Küldés